

אונקלוס

שכא בראשית כה תולדות

אשתו: כב ויתרצצו הפנים בקרבה ותאמר אסרן למה זה אנכי ותלך

אתה: כב ודחקין בגינא במערה ואמרת אם פן למה דין אנא ואזלת למתבע אוקפן מן קדם יי:

רש"י

לקט בהיר

ולא לה (יכמות ס:)(כב) ויתרוצצו. ע"כ המקרא הזה אומר דרשוני(י) * שסתם מה היא רליזה זו, וכחז אס כן למה זה אנכי, רצותינו (י) דרשונו לשון ריזה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רן ומפרכס ללאת, עוברת על פתחי * עבודת כוכבים עשו מפרכס ללאת, דבר אחר מתרוללים זה עם זה ומרביצים בנחלת שני עולמות(י) (ילקוט ק"י): ותאמר אם כן. גדול לער העיבור(י): למה זה אנכי. מתאזה ומתפללת(י) על הריון (י"ח): ותלך לדרוש. (י) לביית מדרשו של שם (ועבר) (י"ח):

שינוי נוסחאות דרשני. פתח.

לחק היתה על אשתו היינו דכתיב ויעתר לו כמו שהיה מתפלל עליה ומהר רבקה אשתו, אלא אי אמרת על עצמו היה מתפלל ולכוח אשתו משמע שניהם היו זועקים זה מול זו ויעתר להם מצעי ליה עכ"ל, ומה שהאריך רש"י כאן לפיכך לו ולא לה כבר פירשנוהו בד"ה מפדן ארס עיי"ש, ואפשר לומר עוד שחפלת לנ"י הוא זכות אבותיו, אבל רבקה שהיתה בת רשעים התפללה בזכות עצמה ואמרינן בברכות י התולה בזכות עצמו תולין בזכות אחרים, וכו', וזה שאמר לפיכך לו ולא לה פי' בין חפלתה שחלתה בעצמה ובין חפלתו שחלתה בזכות אבותיו היו מתקבלים בזכותה דלמק (ב"ב): (לב) פי' הכי לא רצה שנפרש כפשוטו רליזה הרגילה בכל נשים מעוברות, מאחר שלא כתב ותאמר למה זה אנכי, אלא הוסיף לומר "אם כן" שפירושו מוזן לדרך הטבע (רא"ם), וחז"ל הוכרחו לדרוש כפי מה שנתברר לבסוף שהיה האחד רשע במחלית והשני להפך, ומציא רש"י ב' דרשות, לדרך הראשון יהיה נכון חיבת בקרבה פי' היה דבר זה מחמת שהיו בקרבה ואינם יכולים לילך למקום תאווה נפשם, ויהיה חיבת ויתרוללו מלשון ריזה, וזה דחוק, שחיבת ריזה אין בה אלא לנ"י אחד והיל"ל ויראו, לזה הביא דרוש השני מלשון ריזה מריבה ומלחמה, ולדרך זה מיותר חיבת בקרבה כי פשיטא היא (מ"ל): (לג) אין הפי' שכל אי רצה ב' עולמות שהיאך יסלק אדעתיה שכולו שלו וחזירו יהיה נקי, אלא הפי' שעשו בחר לו העוה"ז ומפליג בשבחו וממאנים בחיי עוה"ב, ויעקב להפך, וזה היה המריבה וההתווכחות ביניהם (במ"ח): (לד) פי' העיבור שלי אשר משונה מדרך שאר נשים (רא"ם): (לה) וכל זה מונח בחיבת אנכי לפי פשוטו, אלא שנשאר בכת, ופי' למה לי זו הצרה אשר אנכי הנחתי על עצמי, וממילא נשמע שהיתה זאת בתאווי ובתפילתי (בד"א): (לו) למה ותלך, ולמה לא דרשה במקומה, ודאי שהלכה לבקש נביא, ואמר של שם, כי הוא

אור החיים

לערה. ורז"ל דרשו דרשות הרבה אבל פשט הכתוב לא נודע. אכן פשט הכתוב הוא ויתרוללו לשון ריזון פירוש היו נדחקים ביותר כשעור שיהיו מתרוללים(י) ולא יתקיימו במטיה חב יורה כי הריונה אינו מתקיים, ותאמר אם כן למה זה אנכי פי' (חיבת) זה מורה בצלצב חוזר אל ההריון למה אנכי הרה לריק יגעתי, ותלך לדרוש את ה' פי' לבקש רחמים על קיום הריונה ולדעת דבר הסובב הפסד(י) כי מן השמים לא יעשה נס לשקר שתפקד בדבר שאינו מתקיים, ולעולם לא תפקידה על לער ההריון כי הצדיקים יסבלו לער גדול בעולם הזה לתכלית טוב הנלחי:

את וגוי כאומר (בראשית ד' א') והאדם ידע, וידע חלקנה וגוי (ש"א א'), אולי שהיתה התפלה אחר שידע וחזק ג' ימים כאומרם ז"ל (ברכות ס'). שלשה ימים הראשונים יתפלל שלא יסריח, וזו היתה תפלתו של יצחק(י):

כב. ויתרוצצו הצנים וגוי. לריק לדעת אומרם ויתרוללו. גם אומרה למה זה אנכי. ורש"י פי' אם כן גדול לער העיבור למה זה אנכי מתאזה ומתפללת על ההריון ע"כ. ופירושו ז"ל אין הדעת מסכמת עליו שתמאוס הלקת בהריונה לנ"י הער, גם כמה נחה דעתה באומר לה האלהים ב' גוים וגוי בזה לא יוסר

אור בהיר

(לו) שלא ילך ורעו לאיבוד. (לז) פירוש לשון שצירה. כלומר נמעינים ונשתברים מתחת הדוחק. (יז) שחולל להשמר

כג ואמר יי ב' במעיקי ותרתני ותפרשן ומלכב ורבא ישתני

לדרוש את ה' (כג) ויאמר ה' ברוח הקודש וי בבבונך. גייס כני ורני שלא פסקו בימות החמה ולי לאמים. אין לאו יפרדו. מן המע לתומו: מלאם יא זה נופל, וכן הוא שינוי נוסחאות להגיד. ביניהם (רא"ם), ומ פירשו ללרעה, ויאו במקומות רבים, ופי מרמו בחרון הוא"ז וגדולתם שהיו להם נותנים על שלחן א (תוספת), וירקות א אלא על שלחן מלכים לנ"י גוים אלא גם יי יקרא פירוד, אבל פ לומר "מן" במקום ה"א בחיבה ונוטל ה כשילאו לאויר העולם תיקן רש"י שעשה מ וכל זה משונה על ה

כג. ויאמר ה' ותצלק בדרך אור חששתה שאין הרי סיבת הדוחק אשנ

ממנו. (יח) פירוש

ויתרוללו בגניע דקורגה - אימוציה זריק יגורג ומלונגיה

אונקלוס

בראשית כה תולדות שבב

לְדַרְשׁ אֶת־יְהוָה: כַּג וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי
 כְּתוּב גַּיִם קִי גוֹיִם בְּבִטְנָךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים
 מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדוּ וּלְאֵם מְלֵאָם יֵאמָץ וְרַב

כג ויאמר ה' לה תרין עממין
 במעיבי ותרתין מלכין מפעיבי
 יתפרשן ומלכו ממלכו יתקף
 ורפא ישתעבד ויערא:

לקט בהיר

רש"י

היה חי אז ומן הסתם לא הלכה אל עבר במקום ששם זקנו
 קיים (רא"ם): (לז) האם לא תמית קודם שתלד או תפיל
 עוברה, או תלד בריות משונות (אוה"ח), ודעת רבינו שאין
 דרישה זו מפלה שיחפולל שם עוברה, שמהתשובה ראינו
 שהיתה שאלה, כי הלא ה' השיב לה, ומנינו כן (שמות י"ח
 ט"ו) כי יבא אלי העם לדרוש וכו' ומרגם אונקלוס למיחצב
 אולפן מן קדם ה', וכן רבים כוה, גם ותקן לדרוש פירוש
 שרצקה דרשה ולא הנביא (רא"ם): (לח) כבר מבואר
 שהלכה לבית מדרשו של שם, ומן הסתם היה שם השלית,
 שאם לה ממש דיבר ה' למה הלכה והיודע מחשבות יעניה
 צניחה, ובמק' מגילה שמנו חז"ל ז' נביאות אין רבקה
 צניחה (רא"ם), ומה שגראה לש"ח לרש"י לא נראה שלפי
 פירושו לנרקה, ויאמר לה פירשו לה ממש (מ"ל): (לט) וא"כ
 הקרי גאים שבה היו"ד במקום האל"ף וכן מנינו
 במקומות רבים, ופירושו גדולים ונשיאים, ופי' רש"י שם צע"ו
 אנטוניוס ורבי זה בא מעשו זה בא מיעקב, ר"ל שהכתוב
 מרמז בחקרן הוא"ו על שני גדולי עולם שהיו בשורש נשמתם
 של האומים הללו שהיו כמו כן צימד (רא"ם), ולא זה גאוחם
 וגדולתם שהיו להם לנן וחזרת בשפע, ובפרט רבינו הקדוש
 שלא נהנה מעוה"ז אפילו באצבע קטנה שלו, אלא שגנון וחזרת
 נוחים על שלחן לחתך צהם המאכל וכדי לעורר את התאוה,
 והרי זה מראה שהיה סעודתם גדול ואוכלי שלחנם מרובה
 (תוספת), וירקות אלו אינם בנמצא אלא בימות החמה, אבל
 יחידים מגדלין אותם צניח מקורה בזוכיית ואינו עולה
 בחורף אלא על שלחן מלכים (מהרש"א): (מ) שאם פירושו
 גוים הרי כבר אמר שני גוים בצעק, אלא ודאי לומר
 שלק רק שיהיו לז' גוים אלא גם יהיו למלכות עולם
 דור דור (רא"ם): (מא) חיקן כאן כמה דברים, אמר
 זה לרשעו זה לחומו שזאת יקרא פירוד, אבל פירוד
 הגופים פשיטא כל האומים יפרדו בגופן, והיל"ל
 ילאו כמו שנאמר ומלכים מחלליך ילאו, ושניה
 לומר "מן" במקום מ"ם שלא חטעה לומר שהמ"ם
 מניין המקום אשר גרם להפרד והוא המעים, גם
 מטעם זה עלמו הוסיף ה"א בתיבה ונטל הכינוי,
 שבמקום מעיך אמר המעים, שאין הכוונה לומר
 שמעיים שלה גרמו זאת, אלא הכוונה שלא רק
 כשילאו לאויר העולם ויגדלו אז יפרדו זה לרשעו
 זה לחומו כנהוג בשאר בני אדם, אלא הפירוד
 יהיה בתוך המעיים, גם חיקן רש"י שעה מן
 העתיד הוזה, שלא רק לעתיד יהיה כן שיפרדו
 אלא עתה נשעה שאני דובר עמך הוא כן שהם
 נפרדים, וכל זה תשובה על הפלגת הנביאה (רא"ם):
 (מב) אין הפי' ישו שוים במדריגה, שזה פשיטא,
 וזה היה דיוקו של רש"י

לדרוש את ה'. שיגיד* לה מה תהא צסופה"ל:
 (כג) ויאמר ה' לה. על ידי שליח, לשם נאמר"ח)
 צרות הקודש והוא אמר לה (צ"ה): שני גוים
 בבטנך. גיים כתיב"ט, (כמו גאים) אלו אנטוניוס
 ורבי שלא פסקו מעל שלחנם לא לנן ולא חזרת לא
 צימות החמה ולא צימות הגשמים (ע"י י"ח):
 ושני לאמים. אין לאוס אלא מלכות"ט (ע"י צ"ג):
 ממעיך יפרדו. מן המעים הם נפרדים"ט זה לרשעו*
 זה לחמו: מלאם יאמץ. לא ישו ב גדולה"ט כשזה קס
 זה נופל, וכן הוא אומר (יח"י כ"ו צ"י) אמלחה
 הכרצה, שנינו נוסחאות * לנניד. זה לצדקו וזה לרשעו.
 צניחה (רא"ם), ומה שגראה לש"ח לרש"י לא נראה
 שלפי פירושו לנרקה, ויאמר לה פירשו לה ממש
 (מ"ל): (לט) וא"כ הקרי גאים שבה היו"ד
 במקום האל"ף וכן מנינו במקומות רבים,
 ופירושו גדולים ונשיאים, ופי' רש"י שם צע"ו
 אנטוניוס ורבי זה בא מעשו זה בא מיעקב, ר"ל
 שהכתוב מרמז בחקרן הוא"ו על שני גדולי עולם
 שהיו בשורש נשמתם של האומים הללו שהיו כמו
 כן צימד (רא"ם), ולא זה גאוחם וגדולתם שהיו
 להם לנן וחזרת בשפע, ובפרט רבינו הקדוש שלא
 נהנה מעוה"ז אפילו באצבע קטנה שלו, אלא שגנון
 וחזרת נוחים על שלחן לחתך צהם המאכל וכדי
 לעורר את התאוה, והרי זה מראה שהיה סעודתם
 גדול ואוכלי שלחנם מרובה (תוספת), וירקות
 אלו אינם בנמצא אלא בימות החמה, אבל יחידים
 מגדלין אותם צניח מקורה בזוכיית ואינו עולה
 בחורף אלא על שלחן מלכים (מהרש"א): (מ) שאם
 פירושו גוים הרי כבר אמר שני גוים בצעק, אלא
 ודאי לומר שלק רק שיהיו לז' גוים אלא גם יהיו
 למלכות עולם דור דור (רא"ם): (מא) חיקן כאן
 כמה דברים, אמר זה לרשעו זה לחומו שזאת
 יקרא פירוד, אבל פירוד הגופים פשיטא כל האומים
 יפרדו בגופן, והיל"ל ילאו כמו שנאמר ומלכים
 מחלליך ילאו, ושניה לומר "מן" במקום מ"ם שלא
 חטעה לומר שהמ"ם מניין המקום אשר גרם להפרד
 והוא המעים, גם מטעם זה עלמו הוסיף ה"א
 בתיבה ונטל הכינוי, שבמקום מעיך אמר המעים,
 שאין הכוונה לומר שמעיים שלה גרמו זאת, אלא
 הכוונה שלא רק כשילאו לאויר העולם ויגדלו אז
 יפרדו זה לרשעו זה לחומו כנהוג בשאר בני אדם,
 אלא הפירוד יהיה בתוך המעיים, גם חיקן רש"י
 שעה מן העתיד הוזה, שלא רק לעתיד יהיה כן
 שיפרדו אלא עתה נשעה שאני דובר עמך הוא כן
 שהם נפרדים, וכל זה תשובה על הפלגת הנביאה
 (רא"ם): (מב) אין הפי' ישו שוים במדריגה, שזה
 פשיטא, וזה היה דיוקו של רש"י

אור החיים

כג. ויאמר ה' לה וגו'. מקרא זה רבו צו
 הפירושים ועודנו בר נחינת טעם
 והצלין בדרך אור ישר"י, והוא כי צא להשיבה על
 חששתה שאין הריונה מתקיים לרוב דחקס והודיעה
 סיבת הדוחק אשר ידחקו זה את זה ויחעלמו זה על
 אור בהיר

זה כי משונה הריון זה מכל הריון שצטולם כי כל
 הריון שיהיה מצי' יהיו הב' נוחים וטבעם שזה
 כאומרו (שיר השירים ד' ה') תאומי לביה וידורו
 יחד בצען מה שאין כן הריוק, והטעם הוא כי צ'
 גוים בצעק כל אחד מהם הוא צחינת גוי אחד"י,
 אור בהיר

ממנו. (ח) פירוש בפשטות הענין. (יט) ודרך צ' גוים להלחם ולנצח זה את זה, ומכל שכן המלכים עמם ששואפים זה

פְּלִטְרִין *בְּאַרְבַּע מְדִינֹת. נִכְנָם לְרֵאשׁוֹנָה, וְאָכַל וְשָׁתָה וְלֹא
 שָׁלַף אֶת גַּעְלוֹ. וְכֵן לְשֵׁנִיהָ. וְכֵן לְשְׁלִישִׁיתָ. וְכִשְׁהוּא נִכְנָם
 לְרִבְעִיתָ, אָכַל וְשָׁתָה וְשָׁלַף אֶת גַּעְלוֹ, וְאָמַר לְהֵן לְעַבְדִּי,
 צֵאוּ וְהִבִּיאוּ לִי אֶת הַגְּדוּלִים שֶׁבְּמְדִינָה זֹאת, וְיַעֲרֹכוּ לִפְנֵי
 לַחֵם. מִיָּד אָמְרוּ לוֹ עַבְדֵּי, אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ, מִפְּנֵי מָה בְּשֹׁנְכֵנְסֵת
 לְרֵאשׁוֹנָה אָכַלְתָּ וְשָׁתִיתָ וְלֹא שָׁלַפְתָּ אֶת גַּעְלֶךָ, וְכֵן לְשֵׁנִיהָ וְכֵן
 לְשְׁלִישִׁיתָ, וְכִשְׁנִכְנַסְתָּ לְרִבְעִיתָ אָכַלְתָּ וְשָׁתִיתָ וְשָׁלַפְתָּ גַם־כֵּן
 אֶת גַּעְלֶךָ. מִיָּד אָמַר לְהֵן הַמֶּלֶךְ לְעַבְדֵּי, בְּשֹׁנְכֵנְסֵתִי לְרֵאשׁוֹנָה
 *לֹא הִיְתָה דַעְתִּי מִתִּישְׁבַת שֵׁם, וְכֵן לְשֵׁנִיהָ וְכֵן לְשְׁלִישִׁיתָ, וְכִבְּל
 עַת הִיְתִי מִצְפָּה וְאֹמֵר, מִתִּי אֲרָאָה אוֹתָהּ שְׁעָה שְׁאַפְנָם
 לְרִבְעִיתָ. וְעַכְשָׁו שְׂרָאִיתִי אוֹתָהּ שְׁעָה, מִיָּד נִתְיַשְׁבָּה דַעְתִּי.
 כִּד אָמַר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ־הוּא, עֲשִׂיתִי מִלְחָמָה בְּפָרְעָה וּבַעֲמֶלֶק
 וּבַסִּימְרָא וּבַסִּנְחָרִיב וּבַנְּבוּכַדְנֶצַּר, וְלֹא נִתְקַרְרָה וְנִתְיַשְׁבָּה דַעְתִּי,
 עַד שֶׁאֶעֱשֶׂה נִקְמָה אֲנִי בַעֲצָמַי לַעֲתִיד בַּעֲמֶלֶק.

76 (ג) אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, בְּעוֹד בְּשִׁהְיֵי יַעֲקֹב וְעָשָׂו בְּמַעֵי אֲמֵן,
 אָמַר יַעֲקֹב לְעָשָׂו, עֵשָׂו אַחִי, שְׁנֵי אַחִים אֲנַחְנוּ לְאֲבִינוּ, וְשְׁנֵי
 עוֹלָמוֹת יֵשׁ לִפְנֵינוּ הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, הָעוֹלָם הַזֶּה
 יֵשׁ בּוֹ אֲכִילָה וְשִׁתְיָה וּמִשָּׂא מִתָּן וְלִשְׂאֵת אִשָּׁה וְלִהְיוֹלִיד
 בָּנִים וּבָנוֹת, אָבֵל הָעוֹלָם הַבָּא אֵינוֹ כֵּן בְּכָל הַמַּדּוֹת הַלְלוֹ,
 וְאִם הוּא רְצוּנְךָ *טַל אֶתָּה הָעוֹלָם הַזֶּה וְאֲנִי אֶטַל הָעוֹלָם

שׁוֹ לְמוֹרָא

פְּרָק יֹט

(ב) כְּאַרְבַּע מְדִינֹת - דוּגְמָא הִיא זו לְאַרְבַּע מַלְכוּת, שִׁישְׂרָאֵל הִיוּ מִשׁוּעַבְדִּים תַּחַת
 יְדִיהֶם. (ישועות יעקב).
 לֹא הִיְתָה דַעְתִּי מִתִּישְׁבַת שֵׁם - שְׁלֹא הִיָּה דַעְתּוֹ לְהִתְעַכֵּב שֵׁם וְזִמְן רַב לְפָרוֹעַ מִהֵן כָּל
 הַצּוֹרֵךְ. (ישועות יעקב).
 (ג) מוֹל אֶתָּה הָעוֹלָם הַזֶּה וְכוּ' - רַחֲמֵינוּ שְׁעָשׂוּ יִחּוּק אֶת יַעֲקֹב כְּמוֹ זְכוּרָה לִישְׁשַׁכְּרָה.
 אֵךְ עָשׂוּ כְּבָמֵן עַקֵּב אֶת יַעֲקֹב, כִּי רָצָה לִיקַח הַכֹּל גַּם נוֹיֵד עַדְשִׁים שֶׁל יַעֲקֹב, כְּמַעֲנָה

הַבָּא. וּמִנֵּיִן שֶׁכֵּךְ הוּא, שְׁנֵי
 אֶת־בְּכֹרְתְךָ לִי" *כָּשֵׁם שֶׁהִי
 נִטַּל עָשׂוּ בְּחֻלְקוֹ הָעוֹלָם
 הַבָּא. וְכִשְׁבָּא יַעֲקֹב מִפִּית לָנוּ
 וּבָנִים וְעַבְדִּים וְשִׁפְחוֹת וְכֵהֵן
 לְיַעֲקֹב, יַעֲקֹב אַחִי, לֹא כִּד
 הַבָּא וְאֲנִי אֶטַל הָעוֹלָם הַזֶּה,
 וּבָנִים וּמִמּוֹן עַבְדִּים וְשִׁפְחוֹ
 מִן הַדְּבָרִים שֶׁבַּעוֹלָם הַזֶּה
 זֶה מַעֲט הַרְכוּשׁ שֶׁנָּתַן לִי
 לְפִי הַצָּרָךְ שְׁלִי בַּעוֹלָם הַזֶּה
 אֶת־הַנְּשִׁים וְאֶת־הַיְלָדִים, וְיֵא
 *אֲשֶׁר־חָנַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדְּךָ
 כִּדַּעְתּוֹ וְאָמַר, וּמָה הָעוֹלָם
 נָתַן לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ־הוּא, הֵן
 עַל־אַחַת־כִּפְּמָה וְכִפְּמָה. בְּאוֹתָהּ
 אַחִי, בָּא וְנַעֲשֶׂה שְׁתַּפּוֹת אֵ
 וְהָעוֹלָם הַבָּא חֲצִי, וְאֲנִי אֶטַל
 חֲצִי, *שְׁנֵאמַר "וַיֹּאמֶר עָשׂוּ,

ש
 שֶׁהַכֹּל שְׁלוֹ. וּמִהִיכֵן יִהְיֶה יַעֲקֹב צְדִיק אוֹ
 לְהֵשִׁים לוֹ חַיִּים עִם "וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים
 בֶּן יִחְיָא).
 כָּשֵׁם שֶׁהִיְיָנוּ אוֹמְרִים כְּבָמֵן - וְהוּוּ "כ
 אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹהִים אֶת עַבְדְּךָ - לֹא בְּתוֹ
 מִי יֹאמֵר לוֹ מָה תַעֲשֶׂה. (עפ"י הוֹסֵפּוֹת בֶּן יִחְיָא
 שְׁנֵאמַר וַיֹּאמֶר עָשׂוּ אֲצִינָה נֹא-ע
 בַּעוֹלָם הַזֶּה. "מִן הָעַם אֲשֶׁר אִתִּי" כְּלוֹמֵר
 יוֹדַע וְגו', כְּתוּבָה קוֹדֵם הַפְּסוּק "וַיֹּאמֶר
 כְּתוּבָה לְפָנַי הַשְּׂאֵלָה. וְלִכֵּן נִרְאָה לְגִרּוּם

500 גנא צדי אליהו

בזכות אבות

הבא. ומנין שפך הוא, שנאמר "ויאמר יעקב, מכרה כיום את בכרתי לי" *כשם שהיינו אומרים בבבלי. באותה שעה נטל עשו בחלקו העולם הזה, ויעקב נטל בחלקו העולם הבא. וכשבא יעקב מבית לבן, וראה עשו שיש ליעקב נשים ובנים ועבדים ושפחות ובהמות וכסף וזהב, מיד אמר עשו ליעקב, יעקב אחי, לא כך אמרת לי שתטל אתה העולם הבא ואני אטל העולם הזה, ומנין לך כל העולם הזה, נשים ובנים ומזון עבדים ושפחות, למה אתה משתמש ונהנה מן הדברים שבעולם הזה כמותי. ואמר לו יעקב לעשו, זה מעט הרכוש שנתן לי הקדוש ברוך הוא, להשתמש בו לפי הצורך שלי בעולם הזה, שנאמר "וישא את עיניו, וירא את הנשים ואת הילדים, ויאמר מי אלה לך, ויאמר, הילדים *אשר חנן אלהים את עבדך". באותה שעה האמיד עשו בדעתו ואמר, ומה העולם הזה, שאין ליעקב חלק בו, כך נתן לו הקדוש ברוך הוא, העולם הבא שהוא חלקו של יעקב, על אחת כמה וכמה. באותה שעה אמר לו עשו ליעקב, יעקב אחי, בא ונעשה שתפות אני ואתה, מל אתה העולם הזה והעולם הבא חצי, ואני אטל גם כן העולם הזה והעולם הבא חצי, שנאמר "ויאמר עשו, אציגה נא עמך מן העם אשר

בראשית כה, לא.

בראשית ל, ג.

בראשית לג, ו.

שי למורא

שהכל שלו. ומהיכן יהיה יעקב צדיק אוכל לשובע נפשו. על כן בהכרח עשתה רבקה להשים לו חיים עם "ויתן לך האלהים וגו'", כי אם אין קמח אין תורה. (עפ"י תוספות בן יחיאל).

כשם שהיינו אומרים בבבלי - וזהו "מכרה כיום", כאותו יום שכבר אמרתי לך דבר זה. אשר חנן אלקים את עבדך - לא בתורת ירושה זה לי, כי אם חנינה מתנת חנם מה, כי מי יאמר לו מה תעשה. (עפ"י תוספות בן יחיאל).

שנאמר ויאמר עשו אציגה נא עמך וגו' - פירוש, אציגה נא ואתן לך חלק בעולם הזה. "מן העם אשר אתי" כלומר עולם הזה. (והתשובה שהשיב יעקב לעשו "אדוני יודע וגו'", כתובה קודם הפסוק "ויאמר עשו אציגה נא וגו'", וזה דוחק לומר שהתשובה כתובה לפני השאלה. ולכן נראה לגרום כאן "שנאמר ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך",

בראשית לג.

אתי". ואמר לו יעקב לעשו "אדני ידע פיהילדים רפים" ואינם יכולין לעמוד ביסודין של בנוד, שנאמר "ויאמר אליו, אדני ידע פיהילדים רפים, והצאן והפקר עלות עלי, ודפקום יום אחד ומתו כל-הצאן. ועברנא אדני לפני עבדו, ואני אתנהלה לאפיו, לרגל המלאכה אשר לפני ורגל הילדים, עד אשר-אבא אל-אדני שעירה". אבל פשהיה בא יעקב לארץ ישראל, אמרו רבותינו, שהיה יעקב פותח לו לעשו פתח במקום אחר, *זה שאמר הכתוב "גם אהבתם גם-שנאתם גם-קנאתם כבר אבדה", וכנגד מי אמר שלמה המקרא היה, לא אמרו אלא כנגד יעקב ועמלק שבא מעשו. L

קהל מנ.

(ד) משל למה תדבר דומה, לשני בני אדם, *אחד שונא אותו המלך, *ואחד שונא אותו ההגמון. ואמר לו מי ששונא אותו המלך, למי ששונא אותו ההגמון, אשריד שאין המלך שונא אותך, לפי שאם אתה הולך למקום אחר

שי למורא

כלומר, נחלק הכל בשוה, עולם הזה ועולם הבא. וכן פירש שם רש"י, ואלכה לנגדך, בשוה לך. ועל זה השיב יעקב "אדוני יודע וגו'". (עפ"י ישועות יעקב). אבל כשהיה יעקב בא לארץ ישראל - פירוש, כשהלך יעקב סכותה לארץ ישראל, ולא הלך לשעיר כמו שאמר לעשו "עד אשר אבא אל אדוני שעירה", וכי אמר שקר חס-ושלום, ועל זה אמרו רז"ל שיעקב הרחיק לו את הדרך, כדין גוי ששאל את ישראל בדרך לאן אתה הולך. כדאיחא במסכת עבודה זרה (דף כהב) והביאו ראייה שנאמר "עד אשר אבוא אל אדוני שעירה" ויעקב נסע סכותה ולא הלך לשעיר כל ימיו. אבל פתח לו פתח ממקום אחר, פירוש שיעקב רמו לו בזה שלעתיד לבא יבא אל הר שעיר, שנאמר "ועלו מושיעים וגו' לשפוט את הר עשו". ועיין בבראשית רבה פרשה עה. (ישועות יעקב). זה שאמר הכתוב וכו' - מביא ראייה למה שאמר לעיל שאין לעמלק ממשלה אלא בעולם הזה, ואחר כך שנאתו וקנאתו אבדה כדלקמן. (ישועות יעקב).

(ד) אחד שונא אותו המלך - הוא משל לעשו, שהמלך הקדוש-ברוך-הוא שונא אותו. כמו שמבאר להלן.

ואחד שונא אותו ההגמון - הוא משל ליעקב, ששרו של עשו שונא אותו. וזה רק במקום אחד, רצה לומר בחוצה לארץ בעת הגלות, אבל לעתיד לבוא, שנאתו ליעקב ואהבתו לעשו תאבד, כי הקדוש-ברוך-הוא ישחוט את שרו של עשו על ידי אליהו זכור-לסטוב, כדאיחא בילקוט וישלח בשם מדרש אבכיר. (עפ"י ישועות יעקב).

יש לך תקוה. פי בכל כן כד הקדוש-ברוך-הוא ש וכו') עשו בעצמו, שנאמו בפמה אהבתנו, הלא-אח ? ואת-עשו שנאתי, ואשים

(ה) באותה שעה פני שירה לפני הקדוש-ברוך הים ואומרים לו, נראה אמר ה', הנותן בים דר הים, מיום שיבש הקדוש שוב לא ראיתיו. מיד נראה לך הקדוש-ברוך להם, מיום שנגלה הקו לעמו ישראל והוא החר הפלה, שוב לא ראית נגלה לך הקדוש-ברוך למושב לז". ותאמר ל את שכינתו מתוכי וד לא ראיתיו. ויאמר לך ויאמרו לו, את הקדוש ישעיהו הנביא, עכשו *מי-זה בא מאדום, חכ

(ה) מי זה בא מאדום וגו' לעשות נקמה באדום, והוא עצמו כלשון מלחמות בני אדם לבושי ו

ונראה עוד ליישב בפשטות דאף שהלימוד עם המלאך הוא דבר נעלה אינו דומה ללימוד דרבים, ואמרינן בגמ' תענית (ז,א): חרב על שונאיהן של ת"ח שעוסקין בד בבד בתורה כו', והלימוד מפי מלאך ודאי לא דמיא לחברותא, שהרי אין ביניהם משא ומתן, והמלאך הוא תחת הספר ולא תחת החבר, ולכן כשעבר על פתחי תורה חשקה נפשו בלימוד תורה מפי רב ובדבוק חברים ומשא ומתן של תורה. ומה גם בדיבור בפה, כדכתיב (דברים ו, ז) "וְדַבַּרְתָּ בָּם", ודברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב, ללב של בעצמו, כי כשיוצאים בפה ובחיתוך לשון מתוך כוונה, אז חודרים חזרה אל חדרי ליבו ונטבעים בנפש, ולדבר זה היה יעקב אבינו משתוקק כבר ממעי אמו.

וַתִּלְךְ לְדָרֶשׁ אֶת־ה'. מובא בשם הצדיק ר' יהושע מבעלו זצ"ל, שהעיר הערה גדולה על פעולתה של רבקה, במה שטרה לבית המדרש של שם ועבר לדרוש את דבר ה' על פשר קושי הריון זה. והרי ראתה בעצמה שבעוברת ליד בתי מדרשות עובר אחד היה מפרכס ורוצה לצאת, וכאשר היתה עוברת ליד בתי ע"ז העובר השני מבקש לצאת, וא"כ בעצמה היתה יכולה להסיק שתאומים בבטנה, והאחד הוא טוב והשני רע, וכבר היו דברים מעולם בשני אחים שאחד טוב ואחד רע: קין והבל, שם וחם יצחק וישמעאל, והלא גם היא עצמה ואחיה לבן מבטן אחד יצאו, וא"כ למה זה הלכה לדרוש את ה' בדבר שהשכל הישר מגיע אליו מעצמו?

והשיב, שאמנם אילו רבקה לא ניתה עקרה, והריונה היה בדרך הטבע, באמת לא היה הדבר מופלא בעיניה ולא היתה הולכת לבית המדרש לדעת מה זה ועל מה זה. אבל כיון שנפקדה על ידי תפילה, כמו שכתוב (כה, כא): וַיַּעֲתֶר לוֹ ה' וַתַּהַר רִבְקָה אֶשְׁתּוֹ, נמצא שהתפילה שינתה את הטבע, לכן היתה רבקה כל כך תמהה ומופתעת, כיון שכל הריון זה לא בא אלא מכח התפילה, הרי לא התפללה על בן שיפרכס כשעוברת בתי עבודה זרה, וכיצד אירע שתפילה כזו הביאה ללידת בן רשע.

[צב] ודוחק לומר שלא העלתה על דעתה שיש בבטנה תאומים אלא חששה שולד אחד הוא שליבו חלוק עליו ומתאוה לטוב ולרע כאחד, ולכן הלכה לדרוש את ה', שאף זה היה לה להעלות על דעתה שהרי כבר היה לעולמים גם באחים תאומים שיהיה אחד צדיק ואחד רשע, וכגון קין והבל שהיו תאומים, כדאיתא בפרקי דר' אליעזר (פרק כא): "ר' יוסי אומר: קין והבל תאומים היו, שנאמר (לעיל ז, א) וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן. בההיא שעתא אוסיפת למילד, שנאמר (שם, ב) וַתִּסַּף לֵלֶדְתּוֹ".

משנת אריאל

הרב"ג ל שאול מרובי אריאל א"א

והתשו
ההתאמצו
התשו שי
שלם' (לד
והתלך לדרו
לישיבת ע
את חמיה
כעצתו כ
איצטגנינו
משכימין
לשמוע דע
בישיבה ה
לה בדעת
מאברהם ל
אם כן אמר
ואמרתי
היתה מודי
הזקן צער
ולכן בגודל
זאת ועו
פסול באחו
זרה היה ע
יהיה לו כ
וחז"ל במד
פטירתו של
עובד ע"ז ו
גדול זה ל:
ועבר.

ויאמר ה'
יפרדו ולאם
מבואר מה

והתשובה שקיבלה היא (כה, כג): וְלֹאִם מִלֵּאִם יֵאָמֵץ, כי דוקא ע"י
ההתאמצות של עשיו כנגדו זוכה יעקב להגיע לשלמותו, כי על ידי שעשו
והשר שלו מזומנים להיאבק עם יעקב על כל דבר קל, זוכה ל'יִצְבֹּא יַעֲקֹב
שָׁלֵם' (להלן לג, יח)

וְתִלְךָ לְדָרֶשׁ אֶת־ה'. העירני ידידי ר' מרדכי נומאן למה לה לרבקה ללכת
לישיבת שם ועבר לדעת סיבת התרוצצות הבנים בקרבה, ולא הלכה לשאול
את חמיה אברהם, שכל קברניטי אומות העולם היו משכימין לפתחו לשאול
בעצתו כמבואר בחז"ל (בבא בתרא טז,ב): "ר' אלעזר המודעי אומר:
איצטגנינות גדולה היתה בלבו של אברהם אבינו, שכל מלכי מזרח ומערב
משכימין לפתחו". ואין לומר דהא חכמה היא ואינה תורה, והיא רצתה
לשמוע דעת תורה, דהא נמי אמרינן (יומא כח,ב): "אברהם אבינו זקן ויושב
בישיבה היה, שנאמר (כד, א): וְאֶבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים". ואין לומר שלא די
לה בדעת תורה ורצתה לשמוע דבר ה' בנבואה, דמי לנו גדול בנבואה
מאברהם שנאמר בו (יח, יז): "יְהִי אָמֵר הַמַּכְסֶּה אֹנִי מֵאֲבָרָהֶם אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה",
אם כן אמאי לא הלכה לשאול פי חמיה עמודו של עולם?

ואמרתי שגם בהנהגה זו של רבקה רואים את גדלותה של רבקה, שאם
היתה מודיעה לאברהם אבינו את מצבה ויסוריה, הלא היתה גורמת לחותנה
הזקן צער ויסורין בהיודע לו את הסבל והיסורים העוברים עליה בימי הריונה,
ולכן בגודל צדקתה נמנעה מלהתייעץ עם אברהם.

זאת ועוד, שהרי היה לה לחשוש שמה ייאמר לה בנבואה כי יש שמץ
פסול באחד הולדות, ורגליים לדבר שהרי כשהיתה עוברת על פתחי עבודה
זרה היה עשו רץ ומפרכס לצאת, ואם כן יודע מכך אברהם וצער עצום
יהיה לו מכך, והקב"ה הבטיחו (לעיל טו, טו): "תִּקְבְּרַ בְּשִׁיבָה טוֹבָה",
וחז"ל במדרש רבה (ב"ר סג, יב) אמרו על כך שלכן הקדים הקב"ה את
פטירתו של אברהם מטעם זה: "זו היא שיבה טובה שיהא רואה את בן בנו
עובד ע"ז ומגלה עריות ושופך דמים, מוטב לו שיפטר בשלום", ומפני חשש
גדול זה לא הביאה רבקה את ספיקה ושאלתה לפני חמיה אלא לפני שם
ויעבר.

וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנָךְ וְשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֶיךָ
יִפְרְדוּ וְלֹאִם מִלֵּאִם יֵאָמֵץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר (כה, כג)

מבואר מה שיעקב היה רוצה להיות הבכור, כי היה לו הידיעה וְרַב יַעֲבֹד

דבר נעלה
ונאיהן של
לא דמיה
ולא תחת
ה מפי רב
גיב (דברים
ללב שלו
חזרה אל
כבר ממעי

זעיר הערה
בר לדרוש
ז ליד בתי
ז ליד בתי
שתאומים
שני אחים
א גם היא
ז ה' בדבר

רן הטבע,
רש לדעת
(כה, כא):
לכן היתה
ז התפילה,
יצד אירע

ששה שולד
לדרוש את
גם באחים
ז, כדאיתא
יו, שנאמר
ר (שם, ב)

אֲשֶׁר אֲנֹכִי מַצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָהּ וְגו' [וּלְעֲבֹדוֹ כְּכָל לְבַבְכֶם] (שם יא, ג). פירוש, שיהיה הדביקות בשם הוי"ה, כמו שנאמר (שם ד, ד) וְאִתֶּם הַדְּבִיקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם. וּלְעֲבֹדוֹ כְּכָל לְבַבְכֶם - על ידי העבודה בכל לבבכם על ידי זה נעשה היחוד.

וזהו שאמרו בגמרא (ברכות ה, א) 'איזהו יסורים של אהבה שאין בהם ביטול תורה'. פירוש, אם היסורים שלו הם על האהבה הנ"ל בשם הוי"ה, אזי ממילא לא יהיה לו ביטול תורה, כי לא יחסר לו כל טוב בעולם הזה כדי שיצטרך לבטל מלימודו כלל. וכזה פירשנו בהפטרה פרשת חיי שרה בפסוק חיי ה' אֲשֶׁר פָּדָה אֶת נַפְשִׁי מִכַּף צָרָה (מלכים א א, כט). על פי הידוע כי דוד המלך ע"ה הוא רגל הרביעי, רמו לה' אחרונה שבשם הוי"ה. וזהו שאמר חיי ה' אֲשֶׁר פָּדָה [אֶת] נַפְשִׁי כְּבִיכּוֹל - זה החיות והרצון למעלה, אֲשֶׁר פָּדָה אֶת נַפְשִׁי מִכַּף צָרָה. כי כאשר התסרון למטה או ממילא גם למעלה הוא הפירוד בשם הוי"ה ב"ה כנ"ל. וזהו פירוש חיי ה' וְכִרְוֶה צוּרֵי יְגֵרוֹם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (תהלים יח, מז). כי על ידי זה מתרומם כבודו למעלה כנ"ל. וזה הרמז גם כן בהפטרת מחר חרש שאמר יהונתן לדוד: כִּי שָׁלוֹם לָךְ וְאֵין דָּבָר חַי ה' (שמואל א כ, כא). אם השלום לך למטה ואין דבר רע נוגע בך אז חיי ה' כנ"ל - כביכול זה החיות והיחוד למעלה בשם הוי"ה ברוך הוא כנ"ל.

במדד'ש (ילקוט בראשית רמז קי): מפני מה היו אמותינו עקרות, מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים'. הנראה לי, לפי מה שפירשתי בפסוק נִפְתַּח תִּטְפְּנָה שְׁפֹתַיִךְ כְּלָה דְּבִשׁ וְחֶלֶב תַּחַת לְשׁוֹנֶךָ (שיר השירים ד, יא). כידוע לידועי חן שיש עולם שנקרא 'כל', כמו שנאמר (בראשית כד, א) וְה' בָּרַךְ אֶת אֲבְרָהָם בְּכָל, [וַיִּתֵּן] אֲבְרָהָם אֶת 'כָּל' אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק (שם כה, ה) - בחינת 'כל' נתן ליצחק. וזהו פירוש נִפְתַּח תִּטְפְּנָה שְׁפֹתַיִךְ - כל מה שתאמר תפלה ובקשה בשפתותיך יהיה העיקר עבור כָּלָה - 'כל ה'. ועל דרך אשר ביארנו וַיִּעֲתֶר יִצְחָק לְה' לְנִכְת אֲשֶׁתוֹ

כִּי הִיא עֵיקֶר תַּפְלַתוֹ מֵה שְׁנוּעַ לְמַעְלָה הַפִּירוּד בְּשֵׁם הַוִּי"ה. וגם כן ברבקה כתיב וַתִּלְךְ לְדָרֵשׁ אֶת ה'. וכאשר יוגמר היחוד למעלה ממילא יתוקן הכל.

וזה פירוש 'הקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים'. כידוע שיש בחינת 'צדיק', ו'צדק'. וצריך להמשיך היו"ד ל'צדיק', ועל ידי היחוד נעשה מ'צדק' 'צדיק'. וזה 'תפלתן של צדיקים', שיהיה מ'צדק' 'צדיק' ואז יהיה ב' פעמים 'צדיק', ועל ידי זה יבא עלינו ברכת טוב. אמן.

בדרך הלצה: במדרש (בר"ד מה, ד) 'מפני מה היו אמותינו עקרות מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתם של צדיקים'. דהנה מדרך העולם שהבנים מבטלים אבותם מתלמוד תורה ותפלה במקריהם אשר לא טוב. ולכך אנו מבקשים (יקום פורקן) שיתן לנו וַיִּרְעָא תָּיָא וְקָיָא [וַיִּרְעָא] דִּי לָא יִפְסֹק [וְדִי לָא יִבְטֹל] מִפְּתַגְמֵי אֲוִרְיָתָא. שנוכל להגות בתורה ובמצות עם כל זה שיהיו בריאים ושלמים כל הימים ולא יבטלו אותנו בדאגותיהם עליהם, כמו שנאמר (שמות ה, יט) לֹא תִגְרַעוּ מִלְּבַבְיֶכֶם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ - ר"ל לא תִגְרַעוּ מִעֲבוּדַתְכֶם עַל יְדֵי בְּנֵיכֶם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ. וזהו שהיו עקרות כדי שיוכלו להתפלל בדיעה מיושבת, כי הקב"ה מתאוה לתפלתן של הצדיקים.

[כב] וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם בֵּן לְמָה זֶה אֲנֹכִי וְגו'. ופירש רש"י: 'עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עבודת גילולים עשו מפרכס לצאת'. הנה בפרשה זו מורה לנו התורה הקדושה דרך הישרה לעבודת הבורא ב"ה, שיהיה באמת ובתמים ולא יהיה דרכו דרך הפכפך וזר עד ארגיעה לשון שקר (עפ"י משלי יב, יט), כאשר נמצא רבים מעמי הארץ כי בשעה שעוסק בתורה ותפלה לבבו כלפיד יבער וכאשר התעייף בו ואיננו, כי אחר התפלה תיכף הולך בשרירות לבו חומד ומתאוה.

וזהו פירוש הענין וַיִּךְ טוֹב וְגו' (בראשית ט"ו וע"י חגיגה יב, א) שאיננו והחשך בערבוביאי כו'.

שייך לומר אור והחשן הסתרי אהרדי. אך הרמ ועבודה המה רומזים השפל והנבזה הם דומ לשמור מזה לבל יהיה ב הסעיפים, פעם הולך ב לררכי החשך ח"ו. וכזו אֲמַרְתֶּךָ מָאד, וְעֲבָדְךָ וְהוֹ הַצִּירוֹף וְהַבְּחִינָה מְבִיאִים אֶת הָאָדָם לִידֵי דָרָךְ ד

לכן עתה כאשר ראתה הבנים, סברה כי ד חשקו ללכת לבית המו לפתחי עבודת גילולים, יבוא בין הצדיקים כמעשיהם, וכאשר פונו פוחזים וריקים הנה הו לְדָרֵשׁ אֶת ה' מֵה יִהְיֶה יִשְׁכּוֹן אֹר, רק כיתד וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גֹזְבֵי שָׁנִים, יַעֲקֹב וְעֵשָׂו, זֶה הָרַעָה וְזֶה פּוֹנֵה לְתוֹמוֹ יְמוֹט

ובזה יש לרמז מה שנו יָצָא יָצָא יַעֲקֹב מִן אֲחִיו בָּא מִצְיָדוֹ. לרמזו (מגילה י, ב), כאשר נמצא אשר בשעת עשיית הכ וכאשר יָצָא מֵאֵת פְּנֵי וְעֲבוּדַתוֹ וְהֵנָּה חוֹזֵר לְסוֹ וְהֵנָּה עֵשָׂו אֲחִיו בָּא מִן אַחֲרָא גּוֹבֵר עֲלָיו בְּתַאוֹ הָאָדָם לְהִיּוֹת חֹזֵק וְאֵלֶּה שְׁגִיחָה עַל כָּל ד

סו וסאור סאמ בתנ" - מוה"ל סאמ גכחן מוה"ל סאמ
 44 מנין הוציא ספרית - מו

וזהו פירוש הענין ויִרָא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר פִּי טוֹב וּגְוֹ (בראשית א, ד) ודרשו חז"ל (רש"י שם ועי' הגיגה יב, א) שאיננו ראוי שישתמשו האור והחשך בערבוביא כו'. לכאורה אין להבין איך שייך לומר אור והחשך יחד בערבוביא, תרתי דסתרי אהדדי. אך הרמז בזה, כי דרכי התורה ועבודה המה רומזים לאור, ותאוות העולם השפל והנבזה הם דומים לחשך. והאדם צריך לשמור מזה לבל יהיה בערבוביא, פוסח על שני הסעיפים, פעם הולך בדרכי התורה ופעם פונה לדרכי החשך ח"ו. וכזה פירושנו בפסוק צְרוּפָה אֶמְרָתְךָ מָאֵד, וְעִבְדְּךָ אֶהְבֶּה (תהלים קיט, קמ). כי זהו הצירוף והבחינה, אם התורה ומצוות מביאים את האדם לידי האהבה לבל יסיר מני דרך הישרה.

לכן עתה כאשר ראתה רבקה אמנו שהתרוצצו הבנים, סברה כי הוא אדם אחד אשר פעם חשקו ללכת לבית המדרש ופעם חשקו ללכת לפתחי עבודת גילולים, כדרך אנשי רשע כאשר יבוא בין הצדיקים יתלוה עמם לעשות כמעשיהם, וכאשר פונה מהם ופגעו בו אנשים פוחזים וריקים הנה הוא כאחד מהם. לכן ותִּלָּךְ לְדַרְשׁ אֶת ה' מה יהיה בסופו. כי לא זה הדרך ישכון אור, רק כיתד שלא תמוט. לזה כתיב וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנָךְ. כי באמת הם שנים, יעקב ועשו, זה פונה לרשעו ותאוותו הרעה וזה פונה לתומו וצדקתו לעד עומדת כל ימוט לנצח.

ובזה יש לרמז מה שנאמר להלן (כו, ל) וַיְהִי אִף יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יַצְחָק אָבִיו וַעֲשׂוֹ אָחִיו כָּא מְצִידוֹ. לרמז על הנ"ל, וַיְהִי לְשׁוֹן צַעַר (מגילה י, ב), כאשר נמצא איש הפכפך במעשיו אשר בשעת עשיית המצוה הוא בבחינת יעקב וכאשר יָצָא מֵאֵת פְּנֵי יַצְחָק אָבִיו בגמר תפלתו ועבודתו והנה חוזר לסורו [ו]נהפך לאיש אחר - והנה עֲשׂוֹ אָחִיו כָּא מְצִידוֹ, מצידו. כי הסטרא אחרא גובר עליו בתאוות עולם הזה. אך צריך האדם להיות חזק ואמיץ כיתד שלא תמוט להשגיח על כל דרכיו בתם וביושר.

כו [ה] יַעֲקֹב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבְרָהָם בְּקָלִי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרָתִי מִצֹּטִי חֲקוּטִי וְתוֹרָתִי.

[ה] יַעֲקֹב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבְרָהָם בְּקָלִי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרָתִי וּגְוֹ. נקדים מ"ש בפ' (משלי לא, כה) עוֹז וְהִדָּר לְבוֹשָׁה וְתִשְׁחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן. גם מ"ש (תהלים צו, ב) בְּשָׂרוֹ מִיּוֹם לְיוֹם יִשְׁוּעָתוֹ. כי כל ענין אריכות הגלות הזה האחרון אשר הוא כבר ראו הצדיקים הקדמונים, כמו שאמרו בזוהר הקדוש (זוהר חדש בלק): 'בכה רשב"י ואמר ווי דגלותא אתמשך כולי האי'. לכן לפי גודל הצער שהיה להם מגלות השכינה זכו לראות תיכף הישועות ונחמות אשר ניבאו הנביאים. כמו שהביא בספר עמק המלך המעשה של ר' אברהם הלוי, שראה דמות אשה אבילה וראשה חפוי ונצטער מאד, וראה אותה תיכף בכגדי ישע ושמחה. וזה בְּשָׂרוֹ מִיּוֹם לְיוֹם יִשְׁוּעָתוֹ. ככיכול תבשרו להשי"ת ב"ה כי מהר יצמיח ישועתו, כי כל העת אשר עבר עלינו יום אל יום אנו קרובים יותר להגאולה, ואז יִשְׁמַח ה' בְּמַעֲשָׂיו (תהלים קד, לא) 'שמח לא נאמר' כו' - כמבואר במדרש (ויק"ר כ, ב). וזהו שנאמר גם כן וְתִשְׁחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן. שהצדיקים מביאים השמחה לפני השי"ת מה שיהיה ביום אחרון בגאולה העתידה במהרה.

ובזה פירושנו לעיל בפרשת לך לך וגו' (יב, א) אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָרָאךְ. ר"ל, אראה לך הארציות לתאוות הרשעים שהולכים אחר שרירות לבם, כמו שנאמר (שם יג, ז) וְהִכְנַעְנִי וְהִפְרִי אֹז יֹשֵׁב בְּאָרֶץ - רומז למדות הרעות. ואחד היה אברהם שהיה מכיר בגדולת הבורא, וכל דורו היו מכעיסים הבורא בתעלוליהם. וזהו שנאמר (שם יב, ו) וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאָרֶץ עַד מְקוֹם שָׂכָם [עַד אֶלּוֹן מוֹרְהָ]. שָׂכָם ראשי תיבות ש"ם כ"בוד מ'לכותו. עַד אֶלּוֹן גימטריא 'אלהי"ם'. מוֹרְהָ רומז לזמן הגלות - 'מר ו"ה', 'מר' גימטריא 'עמלק', כי הוא עשה הפירוד בשם הוי"ה, יָד עַל פֶּס יָהּ (שמות יז, טו). וכאשר יהיה הגאולה במהרה בימינו, בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶתְד וַיִּשְׁמַר אֶתְד (זכריה יד, ט). ואז יתהפך תיבת 'מר' לתיבת 'רם' כמו שנאמר (תהלים קיג, ד) רָם

וגע
קה
חוד
של
קי,
ידי
של
בי
כת
מח
ג"ה
ידך
דה
אנו
מא
מי
כל
לא
מר
מו
כר
לו
וזה
פן
רש
בר
חי
נה
רך
מת
עד
צא
רה
כו
ות

מאברהם וממצרים, והיו הם אמצעים בין ישראל למצרים, ע"כ היתה תחילת הגלות על ידם, ואח"כ נמכר למצרים ממש. עוד נראה, דזו היתה רפואה קודם למכה, שלא ישתקעו ח"ו במצרים, כי עיקר כל דבר הוא בתחילתו, ותחילת הגלות למצרים היתה באמצעות בני הגר, שפחת שרה ואברהם, שנמכר יוסף להם כנ"ל, כי מדינים וישמעאלים היו בני קטורה והיא הגר, נמצא דתחילת הגלות, שהיא ענין שעבוד ישראל למצרים, היתה לבני הגר, שהיתה בתכונה הפכית לזה, שהיא היתה מצריה והיתה משועבדת לאברהם ושרה שורש ישראל, ובזה הוחלש כוח שעבוד מצרים בהתחלת הגלות. וזו היתה טובה גדולה, שלא ישתקעו ח"ו בתוקף גלות מצרים, שהיתה גלות קשה מאד כבזוה"ק (שמות ט"ז, א). וכעין זה ממש מצאתי אח"כ בזוה"ק וישב (קפ"ד, א), דמחמת שהשבטים מכרו את יוסף, נמצא ששלטו הם עליו, ואח"כ שלט יוסף על מצרים, והיו נחשבים מצרים עבדי עבדים לשבטים, ע"כ לא נשתקעו בגלות, עי"ש היטב, והוא ממש כעין דברינו. וזה פירוש שקשרה פתחה, שקשרה פתח הגלות, התחלת הגלות, ע"י היותה משועבדת מרצונה הטוב לאברהם ושרה, כמו"ש (לך ט"ז, ט) שובי אל גבירתך והתעני תחת ידיה, עי"ו קשרה את השר של מצרים שלא יוכל להשתעבד בישראל שעבוד בלי מצרים, בפרט שהגר היתה המוכחר מן האומה שלה, שראתה מלאך ד' פעמים, והיתה צדקת שמעשיה נאים כקטורת (רש"י, כ"ה, א), וע"י שהיא נשתעבדה נגררה כל אומתה אחריה, שיחשבו כמשועבדים לאברהם ושרה. ומה שהוסיף רש"י שלא נזווגה לאדם מיום שפירשה מאברהם, להורות נתן שהיה השעבוד מרצונה הטוב ובלב ונפש חפצה, לא מהכרח, דאם היה מהכרח, מחמת יראה, למה לא נזווגה לאדם אחר שפירשה מאברהם, שאז לא היה לה לירא מפניו, וע"כ שהיה השעבוד מרצון שלם בלי אונס.

תולדות

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק (כ"ה, י"א). נראה ביאורו, דלעיל (וירא כ"א, י"ב) כתוב: כי ביצחק יקרא לך זרע, ותיכף אחר זה נאמר: וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא, ולכאורה היא סתירה להא דלעיל מינה, ונראה לפימ"ש בס' שבות יעקב, דאף דעובר ירך אמו, היינו אחד עם אמו, מ"מ האם אינו דבר אחד עם העובר. וככה היה ביחוס ישמעאל עם אברהם, ישמעאל עצמו היה נחשב זרע אברהם, אבל אברהם לא היה נחשב שיש לו בן ישמעאל. וזה: כי ביצחק יקרא לך זרע, אבל ישמעאל לא חשיב לגביך זרע, מ"מ: לגוי אשימנו, כי אם דנין על ישמעאל עצמו, זרעך הוא. וכאן משמענו דזרע יצחק שהוא זרע אברהם מכל צד, הוא עצמו יצחק בן אברהם, וגם אם דנין לגבי אברהם נחשב ג"כ אברהם הוליד את יצחק, וק"ל. (תרפ"ה)

7 ויתרוצצו לבנים בקרבה ותאמר אם בן למה זה אנכי (כ"ה, כ"ב). יש לבאר, דהנה מבואר בכמה מקומות בגמ' ובמדרשות גודל מעלת השמח ביסורין ומקבלם באהבה, ולהיפך עונשו של המבעט ביסורין. ולשון השו"ע או"ח (סי' רכ"ב, ס"ק ג') חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלימה ובנפש חפצה כדרך שמברך בשמחה על הטובה, כי הרעה לעובדי השם הוא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל מאהבה מה שגור

עליו השם, נמצא שב ובתנדב"א (פי"ח ד"ה) וישב ויברך וירומם ו והמבעט ביסורין מרוד היה שש ועלז ממה נו שאין ערך למתן שכרו להיות נרצה לאלקיו עי בשערי תשובה, דהצדי החטא, יותר מכל עונשו

והנה מצות עשה דת תוה"ק, וכמו שאו באמונתו יחיה, ובודאי לזה בתכלית השלימו הרגישה רבקה צער הר היטב חרה לה על כך, תקיימנה לקבלם באהב וזהחסרון היה שלא הסו יפה כ"כ לקבל היסורי הצנע וההסתר [וזה אס ההסתר וההצנע במצו למה,, זה אנכי", עבודו ,,זה", כי על דבר נעלם לה מן השמים, כי אין הרשע, ועובר ירך אמו מאבריה, הוא פועל עי למלכות שמים ולאנכי ו

ויצחק בן ישיש
שנעשית בת י"ג שנה
עולה תמימה.

ולכאורה קשה, ה להיות עולה תמימה, ו כל התורה עד שלא גי רק מטעם שנתקדש י בהבנים, ע"כ נחשב כ בר ישראל בשפחה [ויע ואין דינו כשפחות אל] היה מותר בשפחה.

ובזה נראה הענין תמורת יצחק, משום ע הרי נער היא מדריגה

האון הורג"ו אניה צבי פדומה צ"ח ה"ן
אקד"ק קוצי י"א
ראי יעקב חנני אולין

11

עליו השם, נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם שהוא שמחה לו, עכ"ל. ובתנודב"א (פי"ח ד"ה ברוך המקום) כיצד וכו' ובאו עליו יסורין יעמוד בחצי הלילה וישבח ויברך וירומם ויגדל ויקדש לשמו של מי שאמר והיה העולם ב"ה וכו' עי"ש. והמבעט ביסורין מורה שאינו מאמין בהשגחה פרטית, כי אם היה מאמין בהשגחה, היה שש ועלו ממה נפשך, אם יודע בעצמו שלא חטא, א"כ הם יסורים של אהבה שאין ערך למתן שכרם, ואם יודע בעצמו שחטא, הם טובות גדולות, לזכרו ולטהרו להיות נרצה לאלקיו עי"ז, אשר היא תכלית כל הטובות וההצלחות, כמ"ש רבינו יונה, בשערי תשובה, דהצדיקים השלימים, יותר כואב להם מה שאין נרצים להשי"ת אחר החטא, יותר מכל עונשין ר"ל, עי"ש.

והנה מצות עשה אנכי ה' אלקיך שהיא אמונת השגחה, היא ראש פינת יקרת דת תוה"ק, וכמו שאחז"ל (מכות כ"ד, א) בא חבקוק והעמידן על אחת, וצדיק באמונתו יחיה, ובודאי האבות הק' והאמהות עיקר עבודתם כל ימיהם היה להגיע לזה בתכלית השלימות, שלא יעשו שום תנועה קלה שתהיה נגד זה. עתה כאשר הרגישה רבקה צער הריון, והרגישה שאינה מקבלת היסורין באהבה על צד השלימות, היטב חרה לה על כך, שכל ימיה היתה מצטערת על זה, ועכשיו שהגיעה לידה לא תקיימנה לקבלם באהבה ושמחה כראוי לצדקת גדולה כמוה. והנה שפטה רבקה מזה, והחסרון היה שלא הסתירה המצוות כראוי, לקיים המצוה בהצנע לכת, וע"כ אין כוחה יפה כ"כ לקבל היסורין באהבה בעת בוא לידה, כידוע דעיקר כוח כל מצוה היא רק הצנע וההסתור [וזה אסתר מן התורה מניין, ו"אנכי" הסתר אסתיר, שעיקר כוחה היינו ההסתור וההצנע במצוות שהן ענפי אנכי ה' אלקיך, כמ"ש במק"א] ותאמר אם כן למה, "זה אנכי", עבודתי עד כה במצוות אנכי ה' אלקיך למה היתה בהתגלות בבחינת "זה", כי על דבר נעלם לא שייך, "זה", רק על דבר נגלה ונראה בעליל. ועל זה השיבו לה מן השמים, כי אין חסרון מצדה רק מחמת ששני גויים בבטנה, ואחד מהם עשו הרשע, ועובר ירך אמו, ואיש צר ואויב הרע הזה, שהוא עתה מתאחד עמה בכל אחד מאבריה, הוא פועל עליה שלא תוכל לקבל באהבה, כי כל מציאותו היא התנגדות למלכות שמים ולאנכי ה' אלקיך.

L (תרפ"ח)

ויצחק בן ישיש' שנה בלדת אותם (כ"ה, כ"ו). ברש"י, י' שנים משנשאה עד שנעשית בת י"ג שנה וכו', ושפחה לא רצה לישא לפי שנתקדש בהר המורי' להיות עולה תמימה.

ולכאורה קשה, הא כל איש ישראל מצווה שלא לישא שפחה, אף שלא נתקדש להיות עולה תמימה, ואכתי קשה למה לקח אברהם שפחה הא קיים אברהם אבינו כל התורה עד שלא ניתנה. ונלענ"ד ללמוד מזה, דכל האיסור לישא שפחה הוא ג"כ רק מטעם שנתקדש יצחק להיות עולה תמימה, והאבות השפיעו כל עניניהם גם בהבנים, ע"כ נחשב כל איש ישראל כאילו נתקדש לעולה תמימה, וע"כ אסור כל בר ישראל בשפחה [ויעקב שנשא את בלהה וזלפה, כבר כתב באור החיים, שנשתחררו, ואין דיגן כשפחות אלא כבני חורין] וא"כ אברהם אבינו שלא נתקדש לעולה שפיר היה מותר בשפחה.

ובזה נראה הענין מה שמועיל קרבן לאדם החוטא. דביצחק מה שהיה האיל תמורת יצחק, משום שכי' החתם סופר על הפסוק, אל תשלח ירך אל הנער, דקשה הרי נער היא מדריגה פחותה, ועתה היה יצחק ברום המעלה, ולמה קראהו נער ?

ות על
שלא
היתה
דינים
זעבוד
נצריה
נצרים
צרים,
וזה"ק
אח"כ
ותקעו
פתח
מור"ש
נצרים
זר מן
יש"י,
נבדים
נרהם,
ז היה
ז היה
(רפ"ו)

אורו,
: וגם
מינה,
האם
ו היה
יצחק
: אם
כרהם
כרהם
(רפ"ה)

באר,
קבלם
ק ג'
ה על
שגור

מלח. ואמר הכתוב על כל קרבנך ר"ל בכל
 זאת שאחיה מקרבך את העולמות העליונים ע"י
 דקמתך וקדושתך על כל זאת מקריב מלח פי'
 תתן דעתך להקריב ולהשפיע לחס היינו
 מוונים: והנה יחזק אצטו ע"ה היה כל
 מחשבותיו קדושים כולו לה' דהיינו לשבח
 ולתהילה להש"ת ז"ה * דאלל הנדיקים גם
 התפילה שהם מתפללים נקרא תהילה ולא
 היה עולה על מחשבותו להסתכל על זרע צעולם
 צאופן הנ"ל רק כל מגמותיו ותפילותיו היה
 לה' כנ"ל. וזהו ויעמר יחזק לה' לנוכח ר"ל
 זה היה המנגודות למחשבת אשתו שהיא הייתה
 חושבת בכוונה הנ"ל שהזרע הוא לורך לעולם
 וזהו כי עקרה היא ר"ל שהייתה מעלה
 המחשבה זאת על דעתה. ויעמר לו ה' פי'
 שהש"ת הפך את רצון יחזק מכוונתו
 הראשונה להכוונה הנ"ל ויעמר הוא ע"ד
 שאמר חז"ל (פסוק יד.) למה נמשלו הנדיקים
 לעמר מה עמר מהפך התבואה בגורן. ונמצא
 עמר הוא לשון הפך שהש"ת עושה רצון
 להצדיק וזהו רצון יראיו יעשה (מהלים קמה יט)
 ר"ל שעושה רצון ליראיו * ואז כאשר הפך ה'
 את רצון יחזק שיהיה כוונתו על הזרע כנ"ל.
 ותהר רבקה אשתו ר"ל אז ידע שהורמ' אשתו
 ולא כן מתחילה לא ידע מזה כלל כי היה
 דצוק כולו זה. ⁷ ויתרוננו הבנים בקרבה ומאמר
 אס כן למה זה אנכי * דהנה רבקה הייתה

יודעת שצנייה יקבלו המורה הקדושה ונראותה
 כשהייתה עוצרת על פתח זה"ל היה יעקב
 מפרנסם ללאת. ובפתח ע"ז היה עשו מפרנסם
 ללאת כמו שדרשו חז"ל (נ"ר סג, ו) והיא לא
 הייתה יודעת שזה לה שני עוצרים צמעי רק
 הייתה סוצרת שזה עוצר אחד שהוא מחגבר
 עינים לטובה ועינים לרעה והייתה מנטערת
 ואומרת א"כ ר"ל אס חלילה צאופן זה יהיה
 צני וחלילה בקבלת המורה הקדושה יהיה צהם
 התערובות טוב ורע: למה זה אנכי למה לי
 קבלת המורה שפתח צאנכי ה' (שמות כ, ג) כי
 המורה הקדושה נצרכה להיות הכל בקדושה
 צלי תערובות חלילה. ומלך לדרוש את ה'
 דאיתא בגמרא (פסוק טו:) שותא דינוקא או
 דאבא או דאמא והוא מחמת שהם שותפין צו
 וכל אחד מכניס צו חלקו לפי מהותו ומדרגתו
 והייתה חולה החסרון צעלמה שהיא גורמת זאת
 לכן ומלך לדרוש את ה' למקן את חלקה כדי
 שיהיה כולו טוב לה' * ויאמר ה' לה שני גויים
 צבטנך זה יפנה לרשעו וזה לצדקו צשלימות *
 וזהו צצענו צבקר חסדך (מהלים ג, יד) צוקר
 הוא לשון ציקור דהקרבן היה נריך ציקור
 (עי' פסחים טו.) למען תהיה אהערותא דלחמא
 ששורש הקרבן היה צדיקות גדול צכוונת
 קדושים עליונים והציקור היה למען אהערותא
 דלחמא. וזהו שהסתכל דוד המלך ע"ה צצענו
 צבוקר כו' ר"ל מה שצריך האדם לחשוב

ולהעלות על ד
 ציקור החסדי
 דלחמא אהה ו
 יראיו יעשה ולא
 דצוקים כ"פ.
 דהצדיק העובד
 ויום עולם אחר
 וזהו ואצרהס ו
 ר"ל שהיה לו
 ומיקן עולם הג
 קצט.). וזהו ונרו
 דצוקים כן צצט
 ויהי רעב כו'
 לכאורה
 צאומרו מלצד ה
 אלל אצרהס נאל
 מצרימ' כו' (צח)
 שהיה אז צארן
 ולמה הלך משם
 שס צימי הרעצ
 פא: * אן הע
 שהם מעכבים
 להשפיע לעולם
 מדרגתו מחמו

יט. עיין פרי וירא
 ממדרגתי. כ. ראו
 במדרגה אחת, רק ו
 והחלק הזה מעורר
 נותן בו התגברות ו
 ר"פ תוריע (רכח.),
 פסוק י, ובאגה"ק ע
 (ו.) "דמחמת שבא
 בלבו לאשתו". כ
 ושוב הכיר "שבלת
 ואברהם (לט:) ובכ
 הקי ממעוררש וי'
 הנצרך עכשיו. ועי

יד. בדפוס שקלאוו איתא "מקריב". טו. עיין בסמוך ד"ה ויהי (מו.), ובפרשת וירא ד"ה ויען (לג.) מבואר דקב"ה
 ברוב רחמי הטביע בהצדיק איזה רצון לעניני עוה"ז כדי שידע צרכי עולם, ובפרשת מקץ סוד"ה ויהי מקץ (פז:) מובא
 שזה היה ויכרח בין השבטים ויוסף הצדיק, ובפרשת ויחי ד"ה ויחזק (קי.) מאריך בזה שיש צורך בעולם לשני סוגי
 צדיקים, וע"ע סו"פ נשא (רפג:). טז. עיין לקו"ש ד"ה שירו (תמד.) שהצדיק לפעמים מקשר האדם בעולם לשני סוגי
 ההלה ששם רחמים גמורים, ומהו הטעם נקראים מזמורי דוד הע"ה תהלים, וע"ע פרשת ויחי ד"ה ויקרבו (קח:).
 יז. בלקוטי שושנה ד"ה רצון (תכד:) מאריך בזה שהצדיק מרוב קדושתו אינו מתאוה לכלום ולצורך העולם מכניס
 קב"ה בהצדיק רצון וצורך לדברים גשמיים וזו היא פי' רצון יראיו יעשה פי' השי"ת ב"ה עושה רצון להצדיק
 שיהיה צריך לאיזה דבר ויתאוה לה כדי ואת שועתם: נשמע כ"ה שישמע תפלת הציבור ויושיעם, וע"ע פרשת
 וירא ד"ה וזהו (קלה.), ועיין במגיד דבריו ליעקב שימן רב. יח. ראה לקו"ש ד"ה ורחצה (תכב.), "ולא כן האדם
 שלפעמים מחזק עצמו בתפלתו ולפעמים יחלש. רק שיהיה תמיד בקדושה בלי עת", ע"ש מש"כ בשם "אחי הרב",
 ועיין היטב בפרשת אחרי ד"ה וזהו (רמב:). ועיין בפרשת בשלח ד"ה ויאמר (קנח.) שאדם כזה נקרא בלשון ערב, ושם
 מבואר שהתורה מבקש ממנו שעכ"פ יהא ברור באמונת ה'. וע"ע סו"פ משפטים (קפו.).

בפי ר' אלימלך צניח איצטנסק
 חבון סוג ישרי

וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אֲרֶנוֹן אֲשֶׁר בְּמִדְבַּר
 הַיַּצְא מִגְּבֹל הָאֱמֹרִי בִּי אֲרֶנוֹן גְּבוּל
 מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי: **וְעַל כֵּן**
יֵאמֶר בְּסֵפֶר מִלְחַמַת יְהוָה אֶת־זֶה

נִטְלוּ וַיֵּשְׁרוּ מֵעֵבֶר אֲרֶנוֹן דִּי
 בְּמִדְבַּר דְּנִפִיק מִתְּחוּם אֱמֹרָא
 אֲרִי אֲרֶנוֹן תְּחוּם מוֹאָב בֵּין מוֹאָב
 וּבֵין אֱמֹרָא: **וְעַל כֵּן יֵאמֶר**
בְּסֵפֶר קְרִבִין דְּעֵבֶר יְיָ עַל יְמָא

לקט בהיר

רש"י

עדן מלך קדם של גן עדן (רא"ם): (מב) לפי שגבול נקרא לפעמים כל הרשות בכלל, כגון (שמות י"ג ז') ולא יראה לך שאור בכל גבולך, לזה אמר שלא כן הוא כאן, ואין ר"ל שארנון הוא מרשות ומארח מואב, שהלא אמר ג"כ שהוא גבול האמרי, אלא שהוא קו מחומו (גרענע"ץ זלע"ו) (רא"ם): (מג) כשסבבו כל ארץ אדום והיו צדד דרומית מזרחית של אדום פגעו שם ארץ מואב, וגם צמא לא ניתן להם רשות לעבור לזה היקפה והלכו צדד דרומה וכשצאו צמקו דרומית מזרחית שלה הפכו פניהם לצד צפון והלכו צדד מזרח של מואב עד שצאו צמקו מזרחית צפונית שלה ושם מצאו את נחל ארנון אשר הוא גבול ארץ סימן האמרי: (מד) מפרש חיצת היוצא שאמר הכתוב שפירשו שאין התחום שזה מן המזרח למערב אלא יוצא לצד דרום ומתעגל וצא בחזרה כמו חצי עגול ורש"י קורא אותו רצועה והוא שייך לאמורי, ומערבו של רצועה זו היא מואב ודרומה היא מדבר שמעם צאו ישראל ושם חנו, אבל לא נכנסו לארץ מואב (ספור'): (מה) משה רבינו מספר לנו שם ששלח אל סיחון וצמח הדברים שלח לו שימכור גם הוא מים ומזון להם כמו שעשו אדום ומואב, ומדהקיש אותם ציחד שמע מינה שאלו ואלו לא נתנו לעבור רק מכרו להם אוכל ומים ובאמת אין זה הכרח כלל שנוכל לומר שרק לגבי אוכל הקיים משה, לזה אמר ומשה רמזה פי' אינו רק רמו (סד"ז): (מו) ז' פסוקים הנאים כאן עד פסוק כ"א הם דברי שיר ושנה ותהלה, וכמו שדרך המשורר שאינו אומר דברים ישרים כהוימן אלא המליץ ומרמוז החסיר ומקלר ומגזם ומשתמש במלות מושאלות ופעם הכפיל במלות שונות ועל השומע להבין כוונת מליצתו, וזו עבודת רבינו להשמיע לנו פירושים ומשמעותם של הדברים, אמר על כן שפירשו בשביל כן וחסר הרבה והכוונה בשביל חנייה זו שאמרנו בפסוק הקודם שחנו אלל הנהר נחל ארנון ובשביל מעשה נסים וגבורות הנעשים שם בשביל זה יאמר, ואמרנו בְּסֵפֶר פִּירוּשׁוֹ כֵּאֵן לִפִּי עֵינֵינוּ בְּסִפּוּר כְּלוֹמַר כְּשֶׁמִּסְפְּרִים, ואמרנו מלחמות ה' אין הכוונה על המלחמה עצמה אלא מה שיצא מן המלחמה חכלית ופעולת המלחמה דהיינו ישועות הללו ונסים שעשה הקב"ה לאבותינו, או כשמשפטים מספרים גם פרט זה, ומה זה, את והב וגו': (מו) יב-לשון

(יג) מגבול האמורי. תחום סוף מלך שלהם^{מב}, וכן גבול מואב לשון קלה וסוף: **מֵעֵבֶר אֲרֶנוֹן**. הקיפו ארץ מואב (כל דרומה ומזרח) עד שצאו מעבר השני^{מג} לארנון* בתוך ארץ האמורי (צ'פונה של ארץ מואב): **הַיַּצְא מִגְּבוּל הָאֱמֹרִי**. רצועה יולאה^{מד} מגבול האמרי והיא של אמריים ונכנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב ושם חנו ישראל ולא צאו לגבול מואב (כי ארנון גבול מואב והם לא נחנו להם רשות לעבור צ'רלס, ואף על פי שלא פירשה משה פירשה יפתח) כמו שאמר* יפתח (שפי"א י"ז) וגם אל מלך מואב שלח ולא חצה, ומשה רמזה (דברי צ' כ"ט) כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים צער^{מה} מה אלו לא נתנום לעבור בתוך חרלס אלא הקיפום סביב אף מואב כן: (יד) **עַל כֵּן יֵאמֶר**. על חנייה זו^{מג} ונסים* שנעשו זה יאמר בספר מלחמות ה' כשמשפטים נסים שנעשו לאבותינו יספרו (את והב וגו') (וי"ט): **אֶת וְהַב**. כמו את יב^{מג}, כמו שיאמר מן יטד ויעד

שינוי נוסחאות • וארנון • כמו שטאמר ביפתח • נסים

אור החיים

(תענית ז') שחזרו בזכותו של משה, אולי שהענין שהיו נוסעים וחונים על פיו^{מג} נשאר מסולק בזמן שנעשו צ' מסעות הנזכרים:

אור בהיר

הענין. קסב) שלפי דרכינו צפרשת בשלח בפסוק לנחום הדך היה זה הענין חוץ ממה שהקיפם משה רותם לחסות עליהם

דסוף ויבקרן
 טו וישפוך נחל

כן יאמר מן יב
 אשר יהב להם
 הגחלים ארנו
 יש לספר צכסו
 גדולים (תנח" - צ
 הגחלים. תרגו
 שנשפך שם דס
 הכרים גבוהי
 סמוכים זה לזו
 עם חזירו צהר
 אמרו אמוריים,
 לעבורי' ללא מן

שינוי נוסחאות • הרבה

ולספר אותם שגד
 הנחלים, ואח"כ מ
 שנעשה מדם הנמו
 שזה משופע והולך
 היו לדדי ההרים
 שרצה לילך מן המ
 מאוד חוץ מזה צר

שנעשים שונאים
 לבסוף, והוא מ
 כ"ד. כי צ' אגש
 את ואחד שמו ו
 היוחס מלורעיק
 פגיעת הכרים
 בדרך פשט, כי
 עליה כי ארנון
 לישראל חלק לזכ
 פירוש בספר א'
 ינחיל לעמים וו

מורס ומער, ואותם
 מסעות אלמנה ופינ

בסופה ואת הנחלים ארנון: ואשר הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען

דסוף ונבון דער נחלי ארנון: טו ונשען נחליא דמדברין קבב

רשי

לקט בהיר

כן יאמר מן יבב וקב, והוא"ו יסוד הוא כלומר את אשר יבב להם והרבה* נסים צים סוף (אונק): ואת הנחלים ארנון. כשם שמספרים צנסי ים סוף כך ים לספר צנסי נחלי ארנון, שאף כאן נעשו נסים גדולים (תנח" - צמ"ד), ומה הם הנסים: (טו) ואשר הנחלים. חרגום של (שפך) אשר, שפך"ח הנחלים שנשפך שם דם אמוריים שהיו נחצאים שם, לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק וקלר, וההרים סמוכים זה לזה אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חברו זהר מזה* (טז) והדרך עובר בחוק הנחל, אמרו אמוריים, כשיכנסו ישראל (לארץ) לתוך הנחל לעבורי נלא מן המערות צהרים (שלמעלה*) מהם

שינוי נוסחאות הרבה. הוה. למעלה.

ארמי הוא, ופירושו בעברי קטן, אקיקב או בקינור יבב פירושו יטף, וזו לשון המבוקש כאן יבב ציו"ד, ואמר רבינו שיקב או יבב היינו הך, ומציא ראה מתיבת יעד שפירושו ראובן בא למקום מיועד, כגון ראובן יעד לבית המדרש, ופעמים נחלק יו"ד זה לוא"ו כגון (שמות ל' ל"ו) אשר איעד לך שמה, וכן יעד נעשה ממנו שור או כשב או עז כי יולד (ויק' כ"ג כ"ו), וא"כ אין הוא"ו שימוש להוסיף או להפך המיבה, אלא שורש הוא שהלא בא במקום יו"ד השורש, ואומרו בצופה פירושו צים סוף אלל ים סוף, כלומר את מעשה נסים וגבורות ישינתן ונעשה לאבותינו צים סוף, או, כשמשפטים זאת, או מספרים ג"כ נסים וגבורות שנעשו אלל ואת הנחלים ארנון, ורנונו לומר הגם שאינם גדולים ומפורסמים כמו נסי ים סוף אעפ"כ ראויים לדבר מהם

ולספר אותם שגדולים הם מאוד: (מח) כשהמים יורדים במקום מדרון נקרא אשר ושפך, ופי' ראוי לספר את שפך הנחלים, ואח"כ מספר הכתוב מה היטה המעשה באשר הנחלים, שהיו שם צ' נחלים שנשפך עם נחל ארנון ביחד גם נחל שנעשה מדם הנמנעים: (טז) כי נסתם הרים שהם זה אלל זה גיא ביניהם ראשי ההרים רחוקים זה מזה מאוד, משום שזה משופע והולך ללד זה והר זה משופע ללד שכנגדו, אלל כאן היו קרוצים מאוד כאילו נחתך ההר בסקין לצ' חלקים ולא היו ללדי ההרים משופעים אלא זקופים: (ג) נהר של מים נקרא נחל וגם גיא נקרא נחל, וכבר ביארנו בפסוק י"א שמי שרצה לילך מן המדבר לארץ כנען או להפך היה צריך לעבור בין צ' הרים בחוק הגיא והנחל, שמללד שדרך ההרים קשה מאוד חוץ מזה צריך ליעול רשות מיוצגי ההרים מואב מלד זה ואמרי מלד זה, משא"כ הנחל שבין המדינות היה הפקר,

אור החיים

יאמר אשר ינחיל ה' את ישראל מהאומות כאשר הצטיח להצות, ואמר יאמר כי שם בצספר יאמר על גבול זה שיתנו לישראל בצופה, ולא בזמן שהוא אלא צבא משיחנו אז ינחילנו ה' מואב וגבולו שהוא אחד מהג' הנשארים לנו לנחול אותם שהם הקיני והקניזי והקדמוני, ופירוש חיבה והב חתפרש צב' דרכים, הא' לשון אהבה על זה הדרך כי ה' אהב לחתה בצוף ולא עחה, או לשון נתינה על דרך (דניאל צ') יהב חכמתה לחכימין ומינוו שהכתוב ידבר לפעמים חיבה בלשון חרגום, כמו (בראשית כ"א) מי מלל לאברהם, ואתה מרצבות קודש

אור בהיר

מורס ומטר, ואותם חזרו חיקף ומיד. וצריך לישב הב' מסעות אלה ועיי העברים שבין הר ההר ובין נחל זרד, ובפי' מסעי ים עוד צ' מסעות כלמנה ופיין. ודוחק לומר אין מוקדם ומאוחר שהכתוב אומר משם נסעו משמע מעיי העברים לא מהר ההר, וש (קבג) פי' על גבול זה של ארנון וכאילו אמר על זה.

דכביהון פתרע בית
דינא: אשורא דאתאמר
על מסוקון דתהומא

שקורין קיינניין נלע"ו: לא יבוש
בהלכה ונראים כלוצים זה לזה: (ו)

מצודת ציון

(ה) אשפתו. הוא הנרחק אשר ישימו
אשפתו לקבר פתוח (נלמיס ה טו): בש

בהשכל וכדעת: את אויבים. רוצה

שדימה הבנים לחצים להלחם עם
מלא את אשפתו מהם דרך משל:
והבנים, וטעם בשער לעיני הכל ו
דאג דוד כאשר נאמר לו והוא

לא יבוש. האב והבנים כשידברו ב
כי שם רבים וטובים, ויוכלו לו
אויביהם ולא יבושו ולא יחתו מהם.
יתפרש כך: בית, על בית המ
ירושלים, והנה מיום שחרב בית המ
ותרבה ירושלים, היתה ירושלים

חריבה, כי היתה ביד הרבה אומות,
מלחמה אלה יבנה ואלה יחריבוה,
יתברך בבנינים ובשמירתם. שוא ענ
שקרו השומרים. משכימי קום. ה
ירושלים: מאחרי שבת. אלו שבאו
בראשונים ולקחו אותה מידם והם
ולידידו. הוא מלך המשיח. ויתן
ירושלים בלא עמל, ואלה שעמלו
בה. והפסוקים האחרים הם דברי ה

דבר אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמרו
אמור לחכמה אחותי את, ואומר אשרי ו
אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את:
את אויבים בשער, אמר רבי חייא בר
וכנו הרב ותלמידו שעוסקין בתורה ו
אויבים זה את זה, ואינם זזים משם ע
זה את זה, שנאמר: את והב בסופה, אל
בסופה. (קידושין ל:).

א"כ יגיע כפיך כי תאכל וגו'. אמר
משמיה דעולא: גדול הנהנה מיגיע

(א"ד) הברכה והאושר של יראי ו
(ה"ו) ברכת ה' ליראיו.

יתן יי לרחמיה דמכא:
גהא אחסנת יי בנין
פשרין אנר עובדין טבין
ולדי מעא: ד פנידין
פאודא דנברא פן בנין

דעוליקא: ה טב ליה לגבר דימלי בית מדרשיה מנהון לא יפתהון ארום ינצון עם בעלי
רש"י

משמס ננעטן: (ד) כחצים ביד גבור. להלחם נס
את לוציו: כן בני הנעורים. התלמידים שלמד
מעמיד מנעוריו: (ה) אשרי הגבר אשר מלא
את אשפתו. מאותם חלים. אשפה, מיק המילים

מצודת ציון

לידידו. מלשון נדידה: שנא. כמו שנה כה"א:

הוא הנרחק למי שעמל בתורה: (א) הנה נחלת ה'. רוצה לומר
ואם ירבה לעמול במלאכה להרבות הון להנחיל לבניו אחריו, הלא הנה הבנים עצמן המה נחלת ה' ונתנם
לאשר ישר בעיניו, ואם לא יתענה לה' מאין לו בנים להנחילם את ההון: שכר פרי הבטן. הבנים שהמה פרי
הבטן המה באים בשכר המעשה ומיד ה'. וכפל הדבר במילות שונות: (ד) כחצים ביד גבור. רוצה לומר ובאמת
שכר גדול הוא זה, כי כמו החצים אשר המה ביד גבור עם שהחצים הרגו את מי, עם כל זה הלא נראה
לכל שלא החצים הם הממיתים כי אם הגבור אשר ירה אותם, כן הבנים שהאדם מלמד בנערותו בעוד הכח
בידו להדריכם בדרך ישרה, הנה עם. כי הבנים הם הדורכים בדרך ישרה, עם כל זה נראה לכל שכל זה המה
מעשה ידי אביהם להתפאר: (ה) אשר מלא וגו'. רוצה לומר אשר הרבה בנים כאלה. ולפי שהמשילם לחצים

אבן עזרא

היא נחלה יתונה לאשר חפץ: שכר. הטעם שכר
המעשה והוא פרי הבטן: (ד) כחצים. שהם חזקים, כן
בני הנעורים ולא כן בני הזקונים: (ה) אשרי. אחר

רד"ק

היו לו בנים בני הנעורים טובים וחכמים וגבורים,
כמו שכתוב (ש"ב ה יח) ובני דוד כהנים היו. ואמר
ובני דוד הראשונים ליד המלך שהיו ראשונים. לעזרתו,
וכולם היו טובים לבד אבשלום ואדונייה שנתגאו
ביופים יצאו לתרבות רעה. והיה מתפאר בטובים
ואמר כי כל אדם יש לו להתפאר על בנים טובים,
ולחשבם לעצמו לחלק טוב ולנחלה טובה שנתן לו
האל יתברך: (ה) אשרי. לפי שהמשיל אותם לחצים,
המשיל ביתו לאשפה:

מדרשי חז"ל

ויקדש עצמו בשעת תשמיש. אמרו הרבה עשו כן ולא
הועילו, אלא יבקש רחמים ממי שהבנים שלו שנאמר: הנה
נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן, מאי קמ"ל, דהא בלא הא
לא סגי. מאי שכר פרי הבטן, אמר רב תמא ברבי חנינא:
בשכר שמשתיין עצמן בבטן כדי שתזרע אשתו תחילה,
נותן לו הקב"ה שכר פרי הבטן. (נדה ע:).

ד"ה) אשרי הגבר אשר מלא וגו'. תנו רבנן ושנתם
שיהיו דברי תורה מחודדים בפין, שאם ישאל לך אדם

לידידו שנא: הנה נחלת יהוה בנים שכר
פרי הבטן: ד כחצים ביד גבור פן בני
הנעורים: זה אשרי הגבר אשר מלא את

דעוליקא: ה טב ליה לגבר דימלי בית מדרשיה מנהון לא יפתהון ארום ינצון עם בעלי
רש"י

לידידו שנא. למנדל מעיניו סינה: (א) הנה נחלת
ה'. לאומו האלים: בנים. אלו התלמידים שהוא
מעמיד שהם לו כננים: שכר פרי הבטן. שכר
פרי המורה שזלב, שנאמר (משלי כג יח) כי נעים כי

מצודת דוד

כמו שמרבית שמירת העיר, אין בו תועלת רב כי
הכל תלוי בהרצאת המקום, כן מרבית יגיעת המלאכה
אין בו תועלת, כי בזולת יגיעה רבה נותן המקום די הספוק למי שעמל בתורה: (א) הנה נחלת ה'. רוצה לומר
ואם ירבה לעמול במלאכה להרבות הון להנחיל לבניו אחריו, הלא הנה הבנים עצמן המה נחלת ה' ונתנם
לאשר ישר בעיניו, ואם לא יתענה לה' מאין לו בנים להנחילם את ההון: שכר פרי הבטן. הבנים שהמה פרי
הבטן המה באים בשכר המעשה ומיד ה'. וכפל הדבר במילות שונות: (ד) כחצים ביד גבור. רוצה לומר ובאמת
שכר גדול הוא זה, כי כמו החצים אשר המה ביד גבור עם שהחצים הרגו את מי, עם כל זה הלא נראה
לכל שלא החצים הם הממיתים כי אם הגבור אשר ירה אותם, כן הבנים שהאדם מלמד בנערותו בעוד הכח
בידו להדריכם בדרך ישרה, הנה עם. כי הבנים הם הדורכים בדרך ישרה, עם כל זה נראה לכל שכל זה המה
מעשה ידי אביהם להתפאר: (ה) אשר מלא וגו'. רוצה לומר אשר הרבה בנים כאלה. ולפי שהמשילם לחצים

אבן עזרא

(ג) הנה. גם אם ישכב אדם עם נשים רבות פעמים
אין קץ להם, לא תקבל האשה ההריון רק בעת
שגור השם, כי בידו מפתחות כל רחם, ומתן הבנים

רד"ק

מתקן לו המלוכה. ושנא הכתוב באל"ף והוא כמו
כה"א: (ג) הנה. אמר דוד אני ראה כי נחלת ה' בנים.
כלומר הטוב שיתן האל לידידו בעולם הזה הם
הבנים והם נחלתו, כי נחלה טובה יש לי בשלמה
בני: שכר פרי הבטן. כפל הענין במלות שונות.
רוצה לומר השכר שיתן האל יתברך לידידו בעולם
הזה הם הבנים והם נחלתו הטובים והוא פרי הבטן:
(ד) כחצים. אמר הבנים שהיה לו לאדם בימי נעוריו
הם לאדם עזר גדול כמו החצים ביד הגבור, ודוד

מדרשי חז"ל

(ג) הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן. מרת כשר ודם
פועל עושה עם בעל הבית, חורש עמו וזורע עמן מנכש
עמו מעדר עמו, מטבע אחד נותן לו והולך. אבל מי
שאמר והיה העולם אינו כן, אלא תאב לבנים נותן לו
שנאמר: הנה נחלת ה' בנים, תאב לחכמה נותן לו שנאמר:
כי ה' יתן חכמה, תאב לנכסים נותן לו שנאמר: והעושר
הכבוד מלפניך. (מכילתא).

מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים, ישא אשה והגנת לו

דְּבִיחֹן בְּתַרְע בֵּית אֲשַׁפְתּוֹ מֵהֶם לֹא יִבוֹשׁוּ כִּי יִדְבְּרוּ אֶת־
 דִּינָא: אֲשִׁירָא דְאַתְאֲמַר אֲוִיבִים בְּשַׁעַר: פ קכח א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת
 עַל מְסוּקִין דְּתַהוּמָא
 רש"י

סקוין קיינרין נלע"ז: לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער. תלמידי חכמים שמנלמן זה את זה
 נהלכה ונראים כלוינים זה לזה: (ב) שיר המעלות אשרי כל ירא ה'. כל אלו מוכמות ומוסרים, לפי

מצודת ציון

מצודת דוד

ה) אשפתו. הוא הנרתק אשר ישמו בו את החיצים. וכן
 אשפתו כקבר פתוח (ימיה ה טו): בשער. דרך החכמים
 אמר בהם לשון הנפל בחצים שהדרך למלאותם בתוך
 הנרתק: לא יבושו. לא יבואו לידי בושה כאשר
 ידברו במקום מושב החכמים. כי יתחכמו לדבר
 בהשכל ובדעת: את אויבים. רוצה לומר עם אותם החולקים עמהם בדבר חכמת התורה, הנראים כאילו היו

אבן עזרא

שדימה הבנים לחצים להלחם עם האויב, אמר אשר
 מלא את אשפתו מהם דרך משל: לא יבושו. האב
 והבנים, וטעם בשער לעיני הכל. והטעם להזכיר כי
 דאג דוד כאשר נאמר לו והוא לא יבנה הבית,
 בעבור שינקמו אויביו וישמחו, וכאשר הגיד לו נתן
 כי בנו היוצא מחלציו יבנה הבית סרה כל דאגתו:
 (א) שיר המעלות. כטעם העליון בדברי הבנים אשרי
 כל ירא ה', שלא יעשה מצות לא תעשה מיראתו

רד"ק

לא יבושו. האב והבנים כשידברו בשער לפני הזקנים
 כי שם רבים וטובים, ויוכלו לדבר בשער לפני
 אויביהם ולא יבושו ולא יחתו מהם. ועל מלך המשיח
 יתפרש כך. בית, על בית המקדש. ועיר, על
 ירושלים, והנה מיום שחרב בית המקדש וגלו ישראל
 וחרבה ירושלים, היתה ירושלים פעם בנויה פעם
 חריבה, כי היתה ביד הרבה אומות, וכל השנים יחגרו
 מלחמה אלה יבונה ואלה יחריבה, לפי שאין רצון ה'
 יתברך בבנינים ובשמירתם. שוא עמלו הבונים ושוא
 שקדו השומרים. משכימי קום. הם שכבשו תחלה
 ירושלים: מאחרי שבת. אלו שבאו באחרונה והתגרו
 בראשונים ולקחו אותה מידם והם מידם כל הימים:
 ולדידו. הוא מלך המשיח. ויתן לו האל יתברך
 ירושלים בלא עמל, ואלה שעמלו עליה לא ישארו
 בה. והפסוקים האחרים הם דברי דוד כמו שפירשנו.

מדרשי חז"ל

דבר אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד, שנאמר:
 אמור לחכמה אחותי את, ואומר אשרי הגבר אשר מלא את
 אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער. מאי
 את אויבים בשער, אמר רבי חייא בר אבא: אפילו האב
 ובנו הרכ ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים
 אויבים זה את זה, ואינם זוים משם עד שנעשים אוהבים
 זה את זה, שנאמר: את והב בסופה, אל תקרי בסופה אלא
 בסופה. (קידושין ל:).

א"ב יגיע כפיך כי תאכל וגו'. אמר רבי חייא בר אמי
 משמיה דעולא: גדול הנהגה מיגיעו יותר מירא שמים,
 דאילו בירא שמים כתיב אשרי איש ירא את ה', ואילו
 גבי נהנה מיגיעו כתיב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב
 לך, אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא, ובירא שמים
 וטוב לך לא כתיב. (ברכות ח:).

אִיזוהו עשיר השמח בחלקו, שנאמר: יגיע כפיך כי תאכל
 אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.
 (אבות פ"ד מ"א).

דרש מר זוטרא משמיה דרב חסדא, כל מי שקורא ושונה
 ורואה טרפה לעצמו ושימש תלמידי חכמים, עליו הכתוב
 אומר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. רב זביד אמר:

נושאי הפרק

(א"ד) הברכה והאושר של יראי ה'.
 (ה"ו) ברכת ה' ליראיו.

ועל פי דבריהם נראה לי פרפרת אחת, בגמרא ריש מסכת כתובות [ג, א] תנן, בתולה נשאת ליום הרביעי, ובגמרא, אמר רב יוסף, מפני מה אמרו וכו', לפי ששנינו הגיע זמן ולא נישאו אוכלות משלו ואוכלות בתרומה, ע"ש. והנה לשון ראשון אין לו שחר כלל, ואיך טעה רב יוסף כל כך. ונראה דיש לפרש דבמשנה קמני בתולה, והקשו בתוספות [ד"ה בתולה], ליתני הבתולה, ומירץ הפלג"ה [שם] דהוה אמינא דקאי אבתולה הכתובה בתורה גבי רבקה [בבבא ש"ס, טו], שהיתה פחותה מבת ג' שנה, והוה אמינא דוקא בכהאי גוונא משום דלא שייך ספק ספיקא, אבל בשאר בתולות לא הועילו חכמים בתקנתן, דהא שריא משום ספק ספיקא, קמ"ל. מיהא, אי נימא דרבקה בוגרת היתה, לא שייך תירץ זה. ובאמת, מדנותנין לבתולה י"ב חודש, מוכח דרבקה היתה קטנה, ושפיר קמני בתולה. והיינו דאמר רב יוסף, מפני מה אמרו בתולה ולא הבתולה, ומשני, לפי ששנינו נותנין וכו', וא"ש בס"ד.

(ב) *וידי יצחק בן ארבעים שנה [נה, ט]. פירוש רש"י תמוה, וכי המקרא לרין סעד. וי"ל, דבשעת עקידה נעשה כזריה חדשה, והוה אמינא דמאותו שעה חשיב קרא".

76 ויתרצו הבנים בקרבה ותאמר אם בן למה זה אנכי ותלך לדרוש את ה' [נה, ט]. יש לפרש על פי מאמר רז"ל

יב. עיין בהערה הקודמת. (מ"ט)

יג. ראה עוד קרושין נו, א; ב"ק מא, ב; בכורות ו, ב. יד. כן הוא בשל"ה הק' שער האותיות אות ב, א, וראה בספר תולדות יעקב יוסף פרשת יתרו אות ו,

[קרושין ל, ג] על הפסוק [מבליס קמ, ה] לא יבטחו כי ידברו את אויבים בשעה, אפילו אב וכו' שעוסקים תורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה, ואינם זזים משם עד שנעשו אויבים זה לזה, שנאמר [במדבר כה, יד] את והב צסופה והנה, מתחלה כשהרגישה רליצת העמים ומריצה שביניהם, סברה שהוא קלוד ממלוקת התנאים ומאמוראים שלוחמים במלחמתה של תורה. ומכל מקום עלה א"כ ספק בלבה, שמא הוא מריצה על נחלת שני עולמות, כמו שהיה באמת. על כן להעמיד על המבחן, הוא לראות, אם לא זזו משם עד שנעשים אויבים זה לזה, כדדרשו רז"ל מאמר הכתוב [שם] את והב צסופה, דאחזה צסופה וזה מרומן במאמר הכתוב ותלך לדרוש את ה', דהא בעלמא דרשינן, את ה' אלקיך תירא [דברים ו, יג], לרבות תלמידי חכמים [פסחים כג, ב] וכו' [שם ה] ואחזה את ה' אלקיך לרבות תלמידי חכמים י", על כן הלכה לדרוש את ה', 'את' דייקא, וזה היה אבן צותן על מהות המריצה שביניהם מה טיבה. וזה מרומן בדברי קודשו של רש"י לראות מה יהיה צ'סופה', דהיינו אם צסופה של המריצה יהיה נעשים אויבים זה לזה, כדדרשינן מן הכתוב את והב צסופה, וא"ש בס"ד. L

*ותאמר אם בן למה זה אנכי [נה, ט]. נראה לי בס"ד, לפרש האי אם כן על פי מה שאמרנו במדרש [בבבא ש"ס, יג], דלכך

שחמה על כך מגין לו לשל"ה הק' דרשה זאת דאיתא נדרשת בחז"ל, עיי"ש. וראה עוד חידושי מהרש"א יומא פו, א, ובחידושי הח"ם פסחים כב, ב ד"ה שמעון העמסוני.

היתה אמנו רבקה עקרה מפרכתו של לבן - דאו אחרתו את היי לאלפי רבקה משום הכי היתה והנה, שמעתי בשם הגאון [ומה] משה פרשת חיי שרה ד"ה ז' שאלה את היי לאלפי רב עינתו, והוי ליה למימר, אלא שכוונתו היתה, לפי ז היל בת בתואל, והוא ח אברהם, הוא חלק טוב, מן היי דהיינו את, דייקא, הקדך יעשה לאלפי רבב שנתרוללו בניו בקרבה, ו של בית עבודה זרה עשו שפטה שהוא רק אחד, וא"כ אחי יאמרו שזכרנו בה, דהיינו מה שאמר 'א' מסיטרא דידה, וא"כ לא עקרה. ויאמר ה' לה שני ורב יעבוד זעיר, א"כ יר לא נתקיים, דהרי עשו

*והנה תומם בבמנה [שם] חסר כתיב, תאומים מלא, לפי ששניה אחד לדיק ואחד רשע. ו דאדרבא, ליטנא דתומים ופירש הגאון מהר"מ ס ד"ה והנה תומים, דבשני לדי שיהיו שוין בשלימות לגמ מו. לשון המדרש שם: רבי ו עליה יצחק, שלא יהיו עובדי

ברפ"ג ל' מהג ארינווארד צ"ח
אליז נר"מ בק"ק בוואנו זק"ק קא"ן ווארצין
ואג"נ בק"ק אוסט

יט וְאַהֲבַתְּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֵייתֶם
 בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: יב אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיךָ
 תִּירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וְבוֹ תִדְבָּק וּבְשֵׁמוֹ
 תִשָּׁבַע: יג הוּא תְהַלֶּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֵיךָ
 אֲשֶׁר־עָשָׂה אֹתְךָ אֶת־הַגְּדֹלָת וְאֶת־
 הַנְּזֻרָאֵת הָאֱלֹה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ:
 יד בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יִרְדּוּ אֲבֹתֶיךָ
 מִצְרַיִמָה וְעַתָּה שְׁמֶךָ יְהוָה אֱלֹהֵיךָ
 כְּבוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב: יא וְאַהֲבַת אֶת
 יְהוָה אֱלֹהֵיךָ וְשִׁמְרַת מִשְׁמֶרְתּוֹ וְחֻקֹּתָיו
 וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל־הַיְמִים: יב וַיִּדְעֶתְם

לָה מְזוֹנָא וְכֹסוּ: יט וְתִרְחֻמוּן יֵת
 גִּירָא אֲרִי דִּירִין תּוֹתִין בְּאֶרְעָא
 דְּמִצְרַיִם: כ יֵת יֵי אֱלֹהֵךָ תִּדְבַּל
 וְקִדְמוּהִי תִפְלַח וְלִדְבַלְתָּהּ תִּקְרַב
 וּבְשֵׁמָהּ תִּקְוִים: כא הוּא תִשְׁבַּחְתָּךָ
 וְהוּא אֱלֹהֵךָ דַּעֲבַד עִמָּךָ יֵת
 רַבְרַבְתָּא וְיֵת חֲסִינְתָא הָאֲלִין דִּי
 חֻזּוּ עֵינֵיךָ: כב בְּשִׁבְעִין נֶפְשָׁן
 נָחְתוּ אֲבֹתְךָ דְּמִצְרַיִם וּבְעֵן
 שְׁוֹךָ יֵי אֱלֹהֵךָ כְּבוֹכְבֵי שְׁמַיָא
 לְמִסְגֵי: א וְתִרְחַם יֵת יֵי אֱלֹהֵךָ
 וְתִשְׁר מִטְרַת מִימְרָה וְקִדְמוּהִי
 וְדִינוּהִי וּפְקוּדוּהִי כָּל יוֹמָיָא:

דנין ומר
 רא ודחיקא
 : אפין ואף
 ית עבד דין
 גירא קמתן

אדוןי להכל
 פקו עולוי:
 (יח) עשה
 רכ* (יח) ואלל
 : ואהב גר
 גור זכיי שכל
 * (ברא כ"ח כ)

לקט בהיר

רשי"י

ולהספיל לא עלתה על דעתו יותר מזה: (ל) קשה טובא
 אל האמר לחברך מאן דכר שמייה, בשלמא צפ' משפטיס
 דכתיב וגר לא "מונה" ולא "תלחננו" כי גרים הייתס יפה
 מה שפירש"י מוס שגך וכו', אלל הכא שהמדובר מאהבה
 מה זה מוס שגך וכו', אלל זו כוונת רבינו, שאין ואהבתם את
 הגר פירושו לחבצו לקרבו ולחצר ולהשתתף עמו וללמוד
 ממעשיו, שעל זה לא שייך נתינת טעם כי גרים הייתס, וכי בשביל שאבותינו היו משועבדים במצרים צריך לאהוב גר גרמני
 ואדומי או אפילו מצרי אמתה, אדרבה מכת זה היה צריך לשנוא גר מצרי, אלל ודאי פ"י ואהבתם שלא תענה אותו ולא
 תלחננו, כענין ואהבת לרעך כמוך שפירושו מאי דסני עלך לחברך לא תעביד (רא"ם), ומה שהוציא הכתוב דבר זה בלשון
 אהבה, אפשר משום שהאהבה אינו נרמז לאחור אפילו הנאהב יעריח עליו ביותר, וידוע שגרים סורס רע, לזה אמר ואהבתם
 את הגר לקבל טרחס משאס וריבס (מ"ל), ופירוש אומרו מוס שגך וכו' עיין בגמ' שפירש שס רש"י כיון דגרים הייתס גנאי
 הוא לכס להזכיר שס גירות עכ"ל, ושס בגמ' היינו דאמרי אינשי דזקיף ליה זקיפא דדיותקיה (מי שיש לו חלוי במשפחתו -
 רש"י) לא נימא ליה לחבריה זקיף בנימא (תלה לי דג זה שכל שבחלויה גנאי הוא לו - רש"י): לא) הביא רבינו ב'
 דברים אלו מעבוד ומדבק ושינה בהס, במקום אמו מעבוד כחז ומעבוד לו, ובמקום ובו מדבק כחז ומדבק בו, כוונתו בזה, כי

ונתן לי לחס לאכול ובגד ללבוש (צ"ר ע"ה): (יע) כי
 גרים הייתם. מוס שגך אל תאמר' לחברך (צ"מ
 י"ע): (כ) את ה' אלהיך תירא. ותעבוד (לו) ותדבק
 בו"א), ולאחר שיהיו כך כל המדות הללו אז בשמו
 תשבע (תמח' סוף ויק' - המורה ג'): (ג) וידעתם היום.

מחפה על עוולה
 ורובה לחפות על
 לעניים ולנזכרים
 . להיות עץ חיים
 על כולה כי איזה
 ו בממון דוקא אך
 חלף דינרין גולים
 :ומן צדקה לחפות
 (כח) ראונו לומר
 :ה דהיינו שמספיל
 בגמ', ופשוט שכן
 כוזבת לומר היאך
 מוצא ענוותנותו
 ינו פשוט כמשמעו
 א אהבה, אלל ודאי
 :ואע"ה, וכן נתן לו
 ילו להחיות ולנקש

אור החיים

(יא) ב. וידעתם היום וגו'. (פ) פירוש מצחן
 הידיעה הנריכה חלה ואומרו כי לא את בניכם וגו' (פ) פירוש טעם שאני
 עליכם היום (פ) פירוש אחר שעברו כל האותות

אור בהיר

קב) מה יום מיומים, וגם אינו אומר מה שצריך לידע. קג) פ"י היום אחר כל זה צריכים אתם להיות שלימים צדיעה. קד) ומה
 נתינת טעם זה על מה שלמעלה ממנו. ומידן שכל לומר ולהדגיש בנתינת טעם זה שכיטוי זה שאמר "וידעתם" לנכח אינו כשאר

ה' לעשות כחפס
 להעווסם לאשר
 כ"ח) לב מלך ביד

א) והוא כ"ט.

מדותיו היינו שהי' בן גרים ועפ"י רוב מקבלין המדות מהאב ואיכו העציר עליהם ונקט דרך לדיקים, והיינו כתי' הא'.

וגודל ענוותנותו של ר"ע מצואר צירושלמי (תענית פ"ג ה"ד, הוצא בדברי תורה ח"ב אות ק"ך) דאיתא שם עובדא כעין זה, ומסיים דאמר להמתמיכים אמשול משל למלך שהי' לו ב' בנות א' כשירה וא' חלופה, כשצאת החלופה לבקש דבר נתנו לה חיבף שלא רצה לראותה ולהשחותה וכשצאת הכשירה עכבה הרבה מליתן בקשתה לפי שהי' מתאוה לשמוע קולה, ופריך שם וכי אפשר לומר כן לפני איבור לבזות את עצמו ומשני שלא לחלל ש"ש צי ר"א, הרי דנהג עניוות יתירה מה שנראה קלח נגד התורה. ולענ"ד הא דברכות (ל"ד ע"ב) דאמר ריב"ז ר' חנינא בן דוסא דומה כעבד לפני המלך ואני דומה כשר לפני המלך, נראה דנכלל בזה הא מילתא, דר' חנינא התנהג במדת עבד בעניוות ושברון לב יתירה וזה הי' מועיל לקבלת החפלה, ור"א וריב"ז נהגו כשיאוחן ברמה לש"ש, אבל לסגולה קבלת חפלה מהני טפי עניוות, וועיין בסוטה ה' ע"א חין חפלתו של אדם נשמעת אלא אם משיס עצמו כבשרו, ואפשר לפרש בזה הא דערכין (ט"ז ע"ב) דמיבעיא שם חוכחה לשמה וענוה שלא לשמה הי מינייהו עדיפי, ופירש מהרש"א בחא"ג שאינו מוכיח כדי שלא יבייש את חצירו, ומסיק שם דענוה שלא לשמה עדיף, וי"ל דשלא לשמה היינו דנראה כמנגד לדברי תורה לבטל מזאת חוכחה, מ"מ כיון דעביד מחמת עניוות יתירה דאית צי' הר"ז משונה.

מלתא, ויעקב צחר לו עוב"צ ועשו צחר בעוב"ז, ויחר ע"כ כי יעקב צחר לו י"ה (תהלים קל"ה ד'), וכחז החתם סופר צכמה מקומות דרלון הקדום הי' שיעקב יעסוק רק בתורה ומושכלות ועבדות ה', ועשו יהי' משמשו, כעין יששכר וחולן רק שעשו קלקל דרכיו ורוצה צתענוגי ותאות עוב"ז צדרך תועבה ואיסור, וריבתם היתה רק צהא דישראל נהניס מטוב עוב"ז צהרחהב ועטנת עשו וכה דילי' כיון דעוב"ז שייך לעשו חין להס לישראל להנות מעוב"ז רק כדי להחיות נפשם ע"כ. וצאמת קשה האיך זכו ישראל לכך להנות מעוב"ז יותר מלרכס, וכבר חירץ מהר"ש פרימו הביאה החיד"א כמה פעמים וכן צבני יששכר מוצא כמה פעמים לפמד"א בשבת (פ"ח ע"א) דאמר ר"ל כו' יום הששי הי' יתירה ל"ל מלמד שהתנה הקצ"ה עם מעשה צראשית ואמר להס אם ישראל מקבלים התורה אחס מהקיימין ואס לאו אני מחזיר אחסם לתוהו וצוהו, וכיון שכן הרי ישראל הנילו כל טוב עוב"ז מאבדון, וקיי"ל בצ"מ (כ"ד ע"א) המליל כו' מן זוטו של יס הרי אלו שלו. והישמח משה (צפ"י צלק ד"ה ונקדים) כחז דרך אחרת האיך אנו זוכים בזה העולם, דאיתא בצ"ב (ס"ד) מכר בית ושייר חצר א"ל הלוקח לקנות לו דרך דמוכר צעין יפה מוכר, ומסתמא מכר עם הדרך, מכר חצר ושייר בית לריך המוכר לקנות לו דרך דמוכר צעין יפה מוכר ולא שייר לעצמו דרך, והנה העוב"ז דומה לפרוזדור והעוב"צ לערקליון, וכיון שנתן הקצ"ה ליעקב וישראל העוב"צ הרי נוהן לכו"ע צעין יפה נוהן, ומכר גם הדרך לצוא לעוב"צ, והוא העוב"ז צהרחהב שהרי אמרו צעירוצין (מ"א ע"ב) דקדוקי עניות מעציר את האדם על דעת קונו (ולריך גם הרחבת הדעת ושמחת הלב כדי לעסוק צעניי עוב"צ צשלימות כידוע), ושפיר ילא

76 ויתרוצצו בניס. פירש"י מתרוללים זה עם זה ומריצים בנחלת צ' עולמות. ופירשו המפרשים דודאי עוב"צ צבחירה תליא

ספר מרפא לנפש
גר"ל ו' רמ"א צ"ל צ"ל
א"ל צ' פרימון
ור' יק"ל ג' נ"ב

משפטיו לאורה לזכות לכל עוב עוב"ז.
 ועפ"י פרשתי בזמירות לשבח (בצרוך ה' יום
 יום), ונגלה להעלותם מעומק בור ודות
 כי עס ה' החסד והרבה עמו פדות, דבצ"צ שס
 הכי תנן (המוכר את הבית) לא מכר לא את
 הבור ולא את הדות וכו' ולריך ליקח לו דרך
 דברי ר"ע, וחכ"א אינו לריך, ובש"ס שס מאריך
 בפלפולים ומסיק דבנותן הכל מודים דבעין יפה
 נותן, ואיתא בכחוצות (ס"א ע"א) עולה עמו
 (עס הבעל, להתנהג בהרצבה כמותו) ואינה
 יורדות עמו, מאי קרא והוא בעולת בעל,
 בעלייתו של בעל כו', והשתא יתפרש ונגלה
 "להעלותם" להנות מטוב עוב"ז ברחצת ידים
 מעומק הסוגיא של בור ודות, שנשמע משס
 דבעין יפה נותן עס הדרך כנ"ל, (ושמעתי
 מהגב"ל מווישאורו ז"ל על תיבות בור ודות
 כעין זה), כי עס ה' החסד והרבה עמו פדות,
 פ"י לפדות מעטנת המקטרגים כח עשו שרוליס
 למנוע עוב וחסד מישראל.

ויתרוצצו הבנים בקרבה. פרש"י שהיו
 מתרוללים זה עס זה ומריבים
 בנחלת צ' עולמות, ול"צ מה היא המריבה הרי
 ברור שיעקב בירר לו עוב"צ ועשו בירר עוב"ז.
 ותלך לדרוש את ה', היל"ל לדרוש מה'.
 ויש לרמז בדרך נחות, דהא ודאי דיעקב בחר
 לו עוב"צ, אלא מיבת ע"כ לריך להנות
 גם מעוב"ז להחיות את נפשו וגופו, ועשו ה'י
 מריב עמו אודות זה כי רלונו שיהי' מלאך ולא
 יהנה כלל, וכך דרך ע"ה עד היום הזה דרכס
 כסל למו שרוליס שת"ח יהי' כמלאכים ולא יהנו
 כלל, ולו חכמה ישכילו שזהו זכות להס למלאות
 גרוגס של ת"ח.
 והנה צהא דפסחים (כ"צ ע"צ) שמעון
 העמסוני ה'י דורש כל אחיס שבתורה,

כיון שהגיע לאת ה' חלקיך תירא (דברים י'
 כ') פירש, עד שצא ר"ע ודרש את ה' חלקיך
 תירא לרבות ת"ח, פירש ההפלאה ששמעון
 העמסוני סבר שא"ל ריבוי לזה, דמי לא ידע
 ערך ת"ח צוני עולם ובזכותס העולם עומד, אבל
 ר"ע שאמר בפסחים (מ"ט ע"ב) כשהייתי ע"ה
 אמרתי מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור וכו',
 ידע שזריכים לרבות ת"ח וכולי האי ואולי, ולכן
 כיון שראתה רבקה שמריבים בנחלת צ' עולמות,
 שברלונו של עשו שלא יהנה יעקב מעוב"ז כלל,
 ומעשי אבות סימן לבנים מיד ותלך לדרוש "את"
 ה' לרבות ת"ח, שהבינה שזריכים לרבות ת"ח
 מקרא.

ובעת נ"ל להוסיף בעז"ה, למה אמרה רבקה
 א"כ למה זה אנכי, ועל פרש"י כתב
 החתם סופר שהוא דוחק שנתחרטה על חפלתה
 משום לער העיבור והלידה, וכ"כ באוה"ח הק'.
 וי"ל דלהלן (כ"ח ע"ז) כתוב אכן יש ה' במקום
 הזה ואנכי לא ידעתי, וידוע פירוש מהר"ש
 מאסטרופאליא ז"ל דאכן ר"ת ארי' כרוב נשר,
 ואנכי ר"ת ארי' נשר כרוב יעקב, ואמר יעקב
 אבינו א"כ"ן ידעתי וא"כ"י' לא ידעתי, פירוש
 שגם לורתי חקוקה בכסא הכבוד לא ידעתי ע"כ.
 והמפרשים פירשו הא דכתוב להלן (כ"ח כ')
 ונתן "לי" לחס לאכול, דהכונה כמו שראוי לי
 שאני חקוק בכסא הכבוד, וכיון שיש לי אחיזה
 בקדושה אני לריך הרחבה, כדחזינן דארי' מכיון
 שיש לו אחיזה בקדושה, שחקוק לורתו בכסא
 הכבוד כנ"ל, לריך הרחבה שמזונו מצעלי חיים,
 ולפי"ז י"ל דאמרה הדיקת אס כן כמו שרוליס
 עשו שיעקב לא יחי' רק חיי לער למה זה אנכי,
 פירוש הרמז של א"כ"י', דמרומו שס דיעקב
 לריך הרחבה.